

К 6
Прой
Р 2
ОД 5
Н О а п
Л р и
У д л
О Г
О 2
Р 0
И 1
Е 7

СПИСАНИЕ

ПЫ

Съставител:
д-р Анатолий Кънев
drkanev@protos.bg

Редакционна колегия:
д-р Анатолий Кънев
Ерхан Чаушев
Калина Денкова
Донка Димитрова

Коректори:
Цветелина Кънева
Росица Филипова

Издател:
Сдружение „Родно Лудогорие“
София 1303, ул. „Осогово“ 60
тел. 02/9296101
www.ludogorie.org

Списанието се издава със съдействието на
д-р Анатолий Кънев и
Министерство на образованието и науката

ISSN: 1312-7233

На първа корица: Кирил Матеев. Кръстът.
Бронз/гранит, 2017

На четвърта корица: Кирил Матеев.
Фигура. Ясна поляна, дърво, 2008

СЪДЪРЖАНИЕ

- 1 ПАРАЛЕЛНИ СВЕТОВЕ
д-р Анатолий Кънев
- 2 КОРЕНИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
интервю с проф. Асен Баликси
- 23 АНТРОПОЛОГИЯТА, ФИЛМЪТ И АРКТИЧЕСКИТЕ НАРОДИ
Асен Баликси
- 50 ... ПО ПЪТЯ. Малко думи за изложбата
Десислава Минчева
- 60 НАШИТЕ ДЕЦА – С БЪЛГАРСКА ИДЕНТИЧНОСТ В ЕВРОПА
Атанаска Стойчева
- 65 „ПЪТИЩАТА НА УМА И СЪРЦЕТО ЧЕСТО ПЪТИ ВОДЯТ
В РАЗЛИЧНИ ПОСОКИ“. Акад. Васил Гюзелев на 80 години!
Кирил Господинов
- 73 НАГРАДЕНИ ТВОРБИ
- 87 СТАТУТ ЗА ОРГАНИЗИРАНЕ И ПРОВЕЖДАНЕ НА НАЦИОНАЛЕН
УЧЕНИЧЕСКИ КОНКУРС, ПОСВЕТЕН НА 32-рия ТРАДИЦИОНЕН ПОХОД
„ПО СТЬПКИТЕ НА ЧЕТАТА НА ТАНЬО ВОЙВОДА“
- 91 ПРОТОКОЛ ЗА КЛАСИРАНЕ НА УЧАСТНИЦИТЕ В НАЦИОНАЛНИЯ
КОНКУРС-ВИКТОРИНА ЗА УЧЕНИЧЕСКИ ТЕКСТОВЕ,
РИСУНКИ И МУЛТИМЕДИЯ, ПОСВЕТЕН НА БЕДРЕДДИН
- 97 AMERICAN DREAM
Людмила Шкодрова
- 102 СВЕЩОЛИВНИЦАТА. КУЛТУРЕН КОМПЛЕКС

ПАРАЛЕЛНИ СВЕТОВЕ

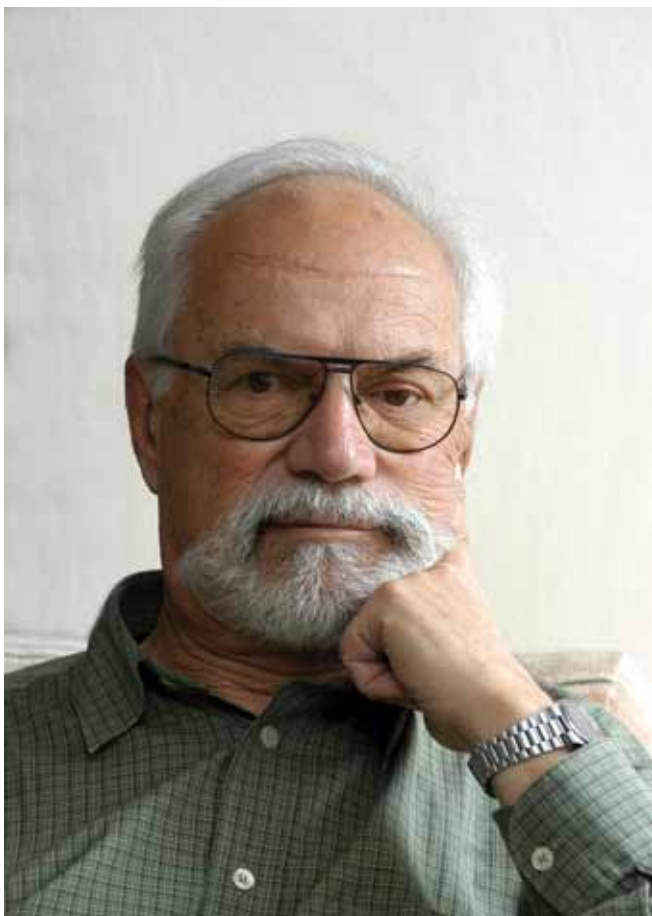
През изтеклото столетие като с Махалото на Фуко често размествахме политическата и социална структура, а през последните 27 „демократични” години Махалото буквално полудя. Отново сме изправени пред трудности, отново търсим пътища, опирайки се на онази част от отечествената ни история, когато България е изживявала своя апогей. Нашата Татковина е с хилядолетна история, кръстопът на много преселения на народи и цивилизации и би трябвало миналото да може да ни предостави опита си за бъдещето, за да намерим отново Пътя. А и нали не живеем на изолиран остров, и макар да населяваме Югоизточна Европа, сме част от Западната цивилизация, която, иска ми се да вярвам, при повече разум, няма да се окаже кауза пердута.

Интересно време все пак. Забързано. Сетивата са обострени, а няма нито сблъсък, нито единомислие. Интелектът е сврян в ъгъла на обществения интерес и няма от какво да се храни, освен от самия себе си, както констатира навремето проф. Ал. Фол. Като че ли живеем в паралелни светове, невротично препускаме по хиляди задачи, а сякаш гоним Михаля в очакване на Годо. Не е ли време да намерим време за нас самите, за една опознавателна среща със себе си. Дано да се познаем. И да продължим, но не по течението и не в паралелния свят.

д-р Анатолий Кънев

КОРЕНИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

интервю на д-р Анатолий Кънев с проф. Асен Баликси

Роден през 1929 г. в Истанбул в семейството на българи. От 1934 до 1944 г. живее в София. Завършва икономически и социални науки в Женевския университет и антропология в Колумбийския университет в Ню Йорк. Над 30 години е професор по антропология в Университета на Монреал. Един от пионерите на визуалната антропология. Провежда дълги теренни проучвания сред ескимосите в Канада; в Афганистан, Индия, Етиопия, Македония. От 1994 г. живее в България и реализира филмите „Балкански портрети“, „Помашките жени“, „Светът на стария Ибрахим“, „Ромски портрети“, „Един ден от живота на Ефтим Д.“, „Мюсюлмански лабиринти“. Почетен доктор на Нов български университет (2011 г.).

1. Проф. Баликси, след като изчетох всичко достъпно за Вашата личност и за антропологията, която правите, след като изслушах отзивите на Вашите български колеги, въпросът, който искам да задам преди всичко, е: къде и как могат да бъдат видени Вашите филми?

Предполагам, че имате предвид най-вече филмите „Ескимосите Нетсилък“. Те са достъпни в интернет на сайта на Националния филмов борд на Канада (NFB). Ето и линк за улеснение на Вашите читатели – <https://www.nfb.ca/subjects/inuit/netsilik/>. Двамата филма за помачите „Помашки жени“ и „Светът на стария Ибрахим“ пък са качени в youtube. Пак там могат да се намерят и други мои интервюта за нашата професия, които съм дал във времето на колеги от Англия и Канада. Други филми се разпространяват от NFB, DER, RAI и др.

2. Благодаря Ви, че се съгласихте на това интервю. Моля, разкажете ни малко за семейството, в което сте роден, кои са родителите ви? Те ли са формирали у Вас чувството за идентичност и то ли Ви накара след дълги години на „житейско номадство“, както сам се изразявате, да се завърнете отново при корените си?

Роден съм в Истанбул. Баща ми е славяномакедонец от Костурско, който отрано остава сирак и с упорит труд достига от беден млекуар до риботърговец със стабилни бизнес връзки в Източното Средиземноморие. Той беше човек с голям

респект към науката и мисля, че аз реализирах някои от младежките му мечти. Майка ми пък идваше от заможно семейство на чифликчий, установили се от близо век в Дели Юнус, пред портите на Истанбул. Държа непременно да ги спомена тук, защото с друго семейство възможно е да имах съвсем различна съдба. Макар и гръцко образовани, родителите ми бяха фанатични българофили и когато бях на 5 години, семейството ни се премести в България, за да получим българско образование – аз и по-големите ми брат

Недялка и Козма Балъкчиеви, 1917 г.

С майка си Недялка, брат си Димитър и сестра си Мария, Истанбул, 1933 г.

и сестра. Детските и юношеските ми години в София бяха белязани от спокойната атмосфера на широката фамилия, която дори избухналата световна война не застраши. Този спокоен и уреден свят обаче бе разрушен от януарските бомбардировки на София през 1944 г. Тогава напуснахме столицата и се евакуирахме в Айтос. Пред лицето на настъпващата Съветска армия баща ми реши, че е по-добре да се върнем в Истанбул, тъй като бяхме запазили турското си гражданство

и така на 6 септември се оказахме обратно в родния ми град, от който аз не си спомнях нищо. Изпратиха ме във френския колеж „Сен Беноа“. Истанбул по това време имаше население по-малко от милион и все още пазеше много от отоманското си наследство във всекидневието. София ми липсваше, а и с моята обсеция спрямо европейската култура далеч не го намирах за интересен град. Стоях на моста в Еминьоню, наблюдавах корабите и мечтаех да напусна Истанбул и да се озова по-скоро на Запад. 15-годишното момче с изявено интелектуално любопитство, каквото струва ми се бях по това време, не прояви никакъв интерес към големите културни паметници на града на Босфора. Нямам никакъв спомен да съм посещавал по това време „Света София“ или някоя от големите джамии. Животът ми преминаваше в Пера, изцяло ориентиран към Запад. За съжаление открих красотата и великолепието на родния си град едва по-късно. През 1946 г. мечтата ми да замина на Запад най-после се реализира. Сестра ми, която замина година преди това за Швейцария, ме бе записала в Екол Интернационал в Женева, където трябваше да завърша френски бакалореат. Така професионалният ми път бе предопределен да мине на Запад.

Върнах се тук след падането на комунизма – от една страна, изпълнен с носталгия, в търсене на миналото – на стара София и на етнографския музей България, който си спомнях от моето детство и който

С Никола Панов, София, 1943 г.

социалистическата модернизация бе унищожила безвъзвратно, но от друга страна, зареден с желание и хъс да допринесе с нещо за новото. С надеждата, че нашата дисциплина – антропологията, която съществено се отличава от старата класическа етнография, ще бъде въведена и в българските университети и ще даде насока на младите за нови изследователски подходи, ще ги приобщи към световната наука и ще им отвори път за дисертации в големите университети, към които и аз толкова се стремях на времето.

3. Случайността ли е причина за изберете антропологията за своя професия или това е било Ваша неосъзната/осъзната детска мечта?

След сериозния бакалорейт следвах четири години спокойно безделие в Женевския университет, където следвах социални науки. С лекота минавах изпитите, без да науча много нещо. Лекциите на професорите бяха отпечатани, стигаше да ги прочетеш и да минеш изпитите. Нямахме други академични занимания. Професорът се качваше на катедрата, прочиташе лекцията си и бързо изчезваше, а студентите се отправяха към кафенетата. Не че нямаше способни професори. Например Жан Пиаже преподаваше психология на знанието, идваха хора от цял свят да го слушат, но и той не правеше друго със студентите извън лекциите. Бяха години на отчаяно търсене на идеал. Попивах калвинистката буржоазна атмосфера, четях със стръв Достоевски, посещавах марксистки семинари. В този контекст по покана на моя приятел Пиер Стринати, който по-късно стана прочут спелеолог, участвах в спелеоложка експедиция в Северно Мароко. Задачата ми бе да осигурявам приятелите си, докато те проникваха под земята. Имах много време за наблюдение. Там в едно планинско берберско село реших да стана етнограф. Традиционните каменни къщи, кораническото учили-

По време на спелеоложката експедиция в Мароко, 1951 г.

ще на селския площад, примитивните дървени плугове... предмети, подобни на онези, които бях виждал в българската провинция, реални, автентични неща, показателни за големите културни различия в света. По това време обаче етнографията не съществуваше като академична дисциплина в Женевския университет. Поради това посещавах курс по праистория и четях сам етнографска литература. Накрая положих изпитите си по икономика, социология и география и завърших с магистратурата в Женева.

С турското гражданство, което имах по това време, не можах да си намеря работа в Швейцария и заминах за Канада като студент по библиотекознание в Университета в Отава. След една година учене получих дипломата си по библиотечни науки и се преместих в Торонто, където се заселих сред българо-македонската колония. Намерих работа не в библиотека, а в една фабрика за консерви и заприличах на имигранта в класическия филм на Чарли Чаплин. Още докато бях в Отава обаче установих връзки с Националния музей, като се представих на работещите там етнологзи. Междувременно открих, че къщата на Константин Капанов в Торонто, където бях наел квартира, е истинска социологическа лаборатория. Тук идваха имигранти от различни поколения, които вечер в кухнята водеха политически спорове и споделяха имигрантски опит. Започнах да си водя бележки и да правя собствено изследване върху българо-македонската колония в Канада. Продължавах усилено да търся работа. Един ден получих внезапно две телефонни обаждания – предлагаша ми работа като учител по френски в едно от добрите частни училища в Торонто и като каталогьор на френски народни песни в Националния музей в Отава. Нито за миг не се поколебах, приех предложението на музея. На автогарата освен билет купих и "Patterns of Culture" на Рут Бенедикт и заминах отново за Отава.

Като ученик в Женева със сестра си Мария и нейни приятелки, 1947 г.

Така влязох в Националния музей, институция, на която дължа много. Две-три години работих върху архивите на френския фолклор, събрани основно от Барбо, които се оказаха изключително богати. В периферията, каквато е Квебек, фолклорът е много по-запазен отколкото в центъра, където е разрушен от училищата, университетите, радиото, вестниците, от градската култура. В свободното си време завърших монографията върху българомакедонската колония, за която получих грант от федералното правителство. В музея споделях един офис с Клод де Гоф, ескимолог французин, формиран в прочутата школа в Копенхаген и Гренландия. Станахме прия-

Клод Де Гоф, 1957 г.

С колеги от курса по библиотекознание. Отава, 1955 г.

В Националния музей
в Отава, 1957 г.

тели. На втората година той отиде на терен в залива Хъдзън, където има отделна група ескимоси, отделени в залива. Но не се върна, загина. Лодката се обърнала, двама ескимоси също изчезнаха. В този контекст директорът на музея ми предложи да продължа неговата работа. Така, почти случайно, почнах работа с ескимосите. Започнах с усилено четене на ескимоложка литература, но разбихах, че трябва да получа солидна академична подготовка в тази област, за да напредна в професията. По съвет на един американски антрополог Пол Хазърт, който работеше върху една категория медни предмети на индианците от Западния бряг и който беше дошъл да се запознае с нашата колекция в Отава, писах на проф. Аренсберг в Колумбийския университет относно възможността да продължа образованието си там и за мое учудване бях приет като PhD студент.

4. В кои университети сте учили и кои са Вашите учители? Световноизвестният учен Маргарет Мийд от катедрата на Франц Боас в Колумбийския университет (САЩ) – какви бяха нейните уроци и нейното влияние върху Вас?

Може да се каже, че Колумбийският университет, особено по онова време, беше най-значимото място, където можеш да учиш антропология. Това беше катедрата на Франц Боас, влизаш в административното бюро на департамента, стените в портрети, всички еднакви, от тях те гледат светилата на антропологията, всички преподавали тук, и само един портрет с два сантиметра по-голям – Боас, основателят. Той пристига от Германия към края на 19-и век и след дълъг терен при ескимосите в Канада се установява в Кълъмбия през 1902 г., където преподава преди всичко лингвистика и биология на човека. Публикува морфологията на 12 автотонни езика, 10 000 страници върху индианците от Западното крайбрежие, пише за фенотипа на емигрантите в Америка. Установява традицията на задължителните теренни изследвания – от студента до професора. Негови-

Франц Боас

Маргарет Мийд

те ученици стават най-големите американски антрополози Алфред Кръобер, Робърт Лоуи, Едуард Сапиър, Рут Бенедикт, Маргарет Мийд.

Предупредиха ни още в началото, че обикновено само 10 % от приятелите завършват с докторат. Американската система на обучение съществено се отличаваше от европейската. Лекциите далеч не бяха достатъчни. За всеки изпит имаше две библиографии – едната, по-кратка, задължителна, и втора, много по-дълга, препоръчителна. За да вземеш докторат, ясно бе, че трябва да се концентрираш върху втората. Всички изпити бяха писмени, а конкуренцията между студентите – голяма. И разбира се, това беше времето на Маргарет Мийд, аз бях неин студент. Оказа ми огромно влияние. Особено чрез семинара по теренни изследователски методи, където се занимавахме с прилагането на аудио-визуални технологии на етнографска регистрация. По-голямата част от семинарите се провеждаха в детската площадка до университета, наблюдавахме майките и децата и регистрирахме техните действия и поведения. Кълъмбия ме определи за цял живот, чрез нея влязох наистина в антропологията и получих професионалното си формиране.

5. Бихте ли обяснили за нашите читатели каква е разликата между антропологията, етнологията и етнографията?

Етнографията е описателната част на културологичните науки. Ако искате да опишете един ескимоски каяк, ще трябва проучите от какво е направен – от кожа и от коя кожа, как е направен, как е ушит, как се закрепя скелетът на каяка. Когато описвате постройката на ка-

яка, Вие правите етнография. Сега, ако решите да проучите проблема какви видове каяци има, понеже те са разнородни в различните краища на северния ареал, това сравнение, това сравнително усилие, което ще положите, вече попада в рубриката етнология. Тя е част от антропологията. Антропологията включва и физическата антропология – изучаване на човешкото тяло синхронично и диахронично в продължение на милиони години, включва и лингвистиката – изучаването на езиците, и включва също и праисторическата археология, т.е. тази до създаването на писменността и писмени култури. Съществува на антропологията, това е изучаването на културата, преди всичко всекидневната култура на обществата – не само на автохтонните такива, но и на съвременните общества.

Това, на което учи антропологията, е, че човешкият живот, колкото и различен да е той в различни епохи или ареали, е разбираем с помощта на интелектуалните концепции. Освен това изучаването на антропологията има и морално послание. Хората – каквито и да са на цвят – живеят в общества. Има по-прости общества, като това на ескимосите, и много сложни, като това в Ню Йорк, например. Но ако между ескимосите и съвременните западни общества съществуват много нива на социална организация, това няма нищо общо с човешките качества на индивидите, които живеят в тези общества. Няма висши общества – има прости и сложни, но всяко има своите достойнства.

6. Какви са предимствата на визуалната антропология пред старата класическа етнография? И има ли намеса на специалиста, докато снима. Той режисира ли по някакъв начин?

Визуалната антропология е поддисциплина, която не може да замести голямата антропология. Нейната цел е с помощта на визуалната регистрация да подпомогне изследователя в приближаването и разбирането на изучаваното общество. В антропологическата традиция съдържанието на филма (така както то е определено от антрополога), т.е. визуалната етнография, е от изключителна важност. В рамките на класическата етнографска методология изследователят трябва да остане на терена дълго време, поне една година, и да познава добре местния език. Пристъпвайки към филма, антропологът трябва да бъде добре запознат с културата на населението като цялост. Много важен момент е той да умее да свързва различните елементи на културата, което допринася за разбирането на визуалния текст. Освен това антропологът трябва да познава много добре и дори да има приятелски отношения с главните протагонисти. Това му позволява да създаде

Бускаши – кадър от филма „Синове на Хаджи Омар“

детайлизиран портрет на протагонистите в тяхната социална среда. Всякакви кинематографични съображения, като търсене на стил или естетика, трябва изцяло да бъдат пренебрегнати за сметка на съдържанието. В антропологическия филм няма сценарий и на антрополога е забранено да влияе в процеса на заснемане. Сценарият по правило ограничава, а антропологът трябва да е постоянно нащрек, за да открие спонтанни действия, акции, събития, които, колкото и дребни, могат да имат решаващо значение в описанието на културата. Човешките фигури трябва да се заснемат в цял ръст от нормална социална дистанция и едно действие или взаимодействие между лицата на екрана трябва да се проследи от началото до края.

Една от основните цели на визуалната антропология е да представи засниманата култура в нейната цялост – „да вземе колкото е възможно повече от цялото“, както казваше М. Мийд. Антропологът цели да създаде пълен визуален запис на едно техническо, социално или ритуално действие, при това, независимо кои части от него ще бъдат използвани в завършения филм. Този пълен запис има научна стойност за бъдещето. Препоръчва се едни и същи протагонисти да участ-

ват в различни действия. Това позволява на чуждестранната публика да свърже различните елементи на културата чрез конкретните роли на главните protagonисти. Във филмите се представят ежедневни действия, но винаги в контекста на една определена социална единица: номадска орда на ловци-събирачи, племена на мигриращи скотовъди, село на уседнали земеделци. Мнозина етнографи следват примера на Робърт Флахърти, който представя семейството като главна социална единица и развиват дадената тематика винаги в рамките на едно семейство, което олицетворява цялостната култура.

Обикновено се произвеждат два допълнителни аудио записи, паралелни на нормалния звук. Първият запис съдържа точен превод на диалога. Вторият запис представлява научен коментар на антрополога. Тази пълна документация позволява ползотворното използване на материала с цел бъдещи продукции. Антрополозите често използват теоретични концепции в своите филми, но винаги по един дискретен начин. Не бива да забравяме, че филмът като изразно средство не позволява антропологически анализ. Той, преди всичко, описва и свързва. Най-важното е, че антропологическите филми са свързани с научната литература. Много често всеки филм се представя като продължение на публикувана научна книга, което позволява лесната му употреба за учебни цели.

7. Как се случи така, че момчето Баликси – пленник на високата европейска култура, която жадно поглъща, се превърна в професора, който има афинитет като по правило само към екзотичните култури – ескимосите в Канада, в Сибир; Афганистан, Тибет?

Струва ми се, че не сте прав. Вярно е, че ранната ми кариера премина в занимания с по-екзотични общества, но, както вече споменах, изборът да се занимавам с ескимосите беше по-скоро случаен. Всъщност, първоначално предвиждах да пиша дисертация върху Мзаб, една група от северните оазиси в Южен Алжир. Ще кажете, че и тя е екзотична. Да, вероятно, но такава беше традицията на антропологията, когато аз започнах да пиша дисертацията си. Интересът ми към пасторалното номадство в Афганистан пък бе провокиран от нуждите на педагогическата програма, върху която работех тогава и за която става дума в публикуваната тук стара моя статия. Запознавайки учениците с различните нива на организация на обществата, след ловците-събирачи, които показвахме чрез примера на ескимосите, искахме да преминем към едно малко по-сложно общество, каквото бе това на пасторалните номади. За съжаление началото на съветската инвазия в

В Афганистан, 1970 г.

Афганистан ми попречи да завърша изследването си там. От заснетия материал произведохме един филм „Синовете на хаджи Омар“, публикувах една студия, но не можах да напиша голяма монография върху този проблем. Колкото до заниманията ми в Тибет, те са по-скоро аматьорски – помагам на дъщеря ми, която ме наследи в професията и живее и работи в Сиким, Индия. На един етап от своето професионално развитие и тя реши да включи визуалната антропология в помощ на видеорегистрацията на една все още твърде витална, но вече силно повлиявана от модернизацията култура.

Винаги обаче е съществувала и една носталгия, която ме е карала да се обръщам отново към Балканите. Навремето, поради добре известните обстоятелства, не можех да се върна да правя терен в България. Ето защо отидох в едно село в Титова Македония, Скочи вир, Битолско. Останах два месеца там и написах една студия върху кавгата. Пък и завръщането ми в България след промените и скромните филми, които направих тук, струва ми се, също са свидетелство за опита ми да се приближа професионално и към културата, от която произхождам.

8. 1959 г. – това ли е годината на Вашето бойно кръщение в антропологията? Вие заминавате при една от традиционните групи на инуитската култура – ескимосите Нетсилик. Човек може да хване пневмония само при представата за живот в иглу, а Вие десет години сте прекарвали сред тях, изследвайки и документирайки начина им на живот. Професионалното любопитство или здравият ген Ви опазиха жив и здрав? Как се променяше животът на Нетсилик през тези 10 години?

Когато пристигнах при ескимосите Нетсилик, аз вече имах два други терена, при други ескимоси, т.е. имах представа от тях, знаех и малко от езика. Разбира се, приспособяването е трудно. Студът те кара да живееш в постоянно напрежение. Човек трудно може да се скрие от студа там. Можете ли да си представите как нито за момент не се стопляш – това създава едно постоянно напрежение и чувство за дискомфорт. И човек трябва да яде много, а храната е монотонна, зам-

Църквата в Пели Бей

По време на снимките на „Нетсилик Ескимо“, 1960 г.

разена сурова риба, тюленово месо и пр. Къпането е невъзможно. Но всичко е въпрос на приспособяване. След няколко месеца живот там се приспособяваш и местният живот те поглъща. Цивилизованият живот изчезва. Имало е моменти, в които ако ми кажеха, че в Монреал е паднала атомна бомба, това нямаше да ме впечатли особено, но ако ми съобщяха, че Угак се връща с огромен тюлен, това веднага ме изхвърляше от иглутото и тичах да го посрещна. Дадох ми ескимоско име – Сивовидлияк – сиводли е старото, винак – този, който обича. Така че аз бях „Човекът, който обича старото“. Нали непрекъснато ги питах за миналото, за традициите. Вратата на моето иглу бе винаги отворена, постоянно имах гости. Там не се иска позволение да влезеш, просто влизаш. Свикнаха с мен, както аз свикнах с тях. И с камерата свикнаха. Първите две седмици децата гледаха към камерата, но ние постоянно ги снимахме и свикнаха. Тя стана нещо като ескимоска личност, ескимоски персонаж.

Нетсилик бяха една от последните групи сравнително изолирани ескимоси. Модернизацията бавно навлизаше в техния свят. Когато аз пристигнах там, селището бе под силното влияние на католическия

Строеж на иглу. Кадър от филма „Нетсилик Ескимо“, 1960 г.

мисионер. Той беше построил една малка църквичка и всяка сутрин в седем правеше литургия. Всички присъстваха. Мисионерът контролираше много силно поведението в групата. Беше много трудно да събирам сведения за шаманизма, например. Това беше забранено от мисионера. Вярно е, че пристигайки в едно традиционно селище, мисионерът разрушава, защото не може да построи новата християнска вяра, без да разруши старата. От тази гледна точка има голяма загуба, но от друга страна това е промяна, която постоянно се случва. Светът се променя и винаги се е променял. Човек не може да се бори срещу промяната, трябва да се научи да я приема. А към края на моя последен терен при ескимосите канадското правителство предприе радикални мерки за модернизирването на инуитите. Аз знаех, че това е краят. В деня, когато си тръгнах, самолети докараха първите строителни материали от цивилизацията. Онзи начин на живот вече го няма никъде. Както казах, бях работил и в други ескимоски селища и знаех какво се случва след това. И имах чувството, че трябва да бързам. Че трябва да събера колкото се може материали по-бързо и да не спирам. За да съхраним чрез киното един много оригинален начин на живот.

На посещение в Чукотка, 1992 г.

9. Работили сте и с автохтонните народи в Източен Сибир. Какво се случи с тях? И те ли бяха „модернизирани“?

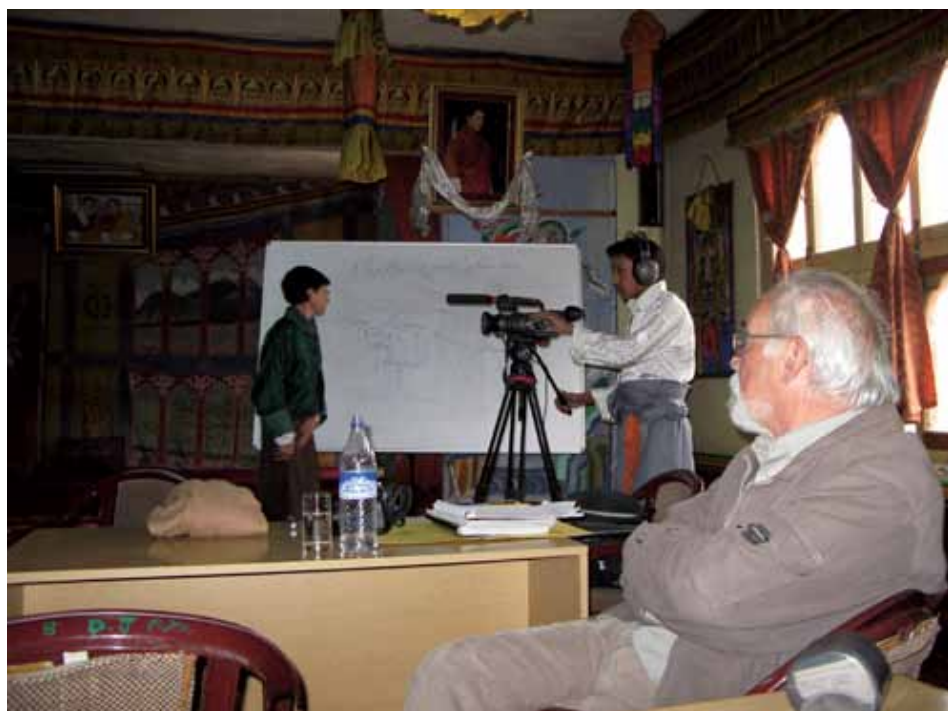
Разбира се. При това много по-драматично и насилствено в рамките на съветския модел на модернизация. Поне такива са моите наблюдения от видеосеминара с представители на местните хора, които направихме там. Мога да кажа, че впечатлението ми е, че те в по-голяма степен са загубили връзка с традицията, отколкото ескимосите в Канада. Въпреки тежките последици след бързата модернизация като алкохолизма, пристрастяването към дрогата, зачестяване на самоубийствата, канадското правителство се стараяше да създаде и ниши за опазване на инуитското наследство. В сибирския случай стремежът към универсализиране на съветския човек беше взел превес. Особено чрез практиката на отделяне на децата от родителите в отдалечени селища, където да се осъществява обучението им.

10. Кажете ни нещо повече за тези видеосеминари, които организирате сред различни групи и общности.

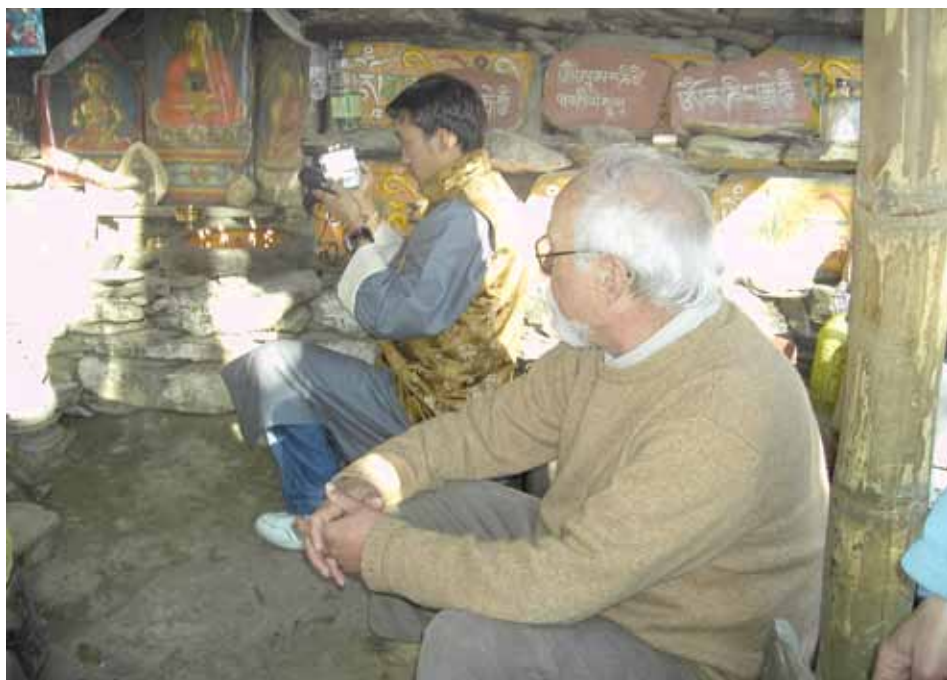
С появата на новите модерни видеотехнологии от 90-те години на миналия век и достъпните им цени, възможността за етнографска

видеодокументация нарасна неимоверно и стана практически достъпна за всички. До този момент филмите се правеха от професионалисти – антрополози, които регистрираха и интерпретираха отвън културата на екзотични и далечни общества. Тяхната камера понякога носеше колониално отношение. Показателен в това отношение е големият скандал, който избухна преди десетина години в САЩ по повод проучванията и филмите, направени от Наполеон Шаньон върху племето Яномами. Шаньон бе обвинен, че е съдействал или най-малкото е получил финансиране от една фармацевтична компания, която е експериментирала нов вид ваксина сред местните хора. Етичният дебат, който възникна във връзка с този случай, постави сериозни въпроси пред антрополозите, отговорът на които не винаги е еднозначен.

Новите технологии обаче даваха възможност да дадем камера или да окуражим представителите на малки и често недостатъчно образовани групи да използват тази камера, за да ни представят собствената си култура. Първият опит в това отношение бе направен от един бразилски колега, който го осъществи с група индианци от Амазонка.

Видеосеминар в Бутан, 2004 г.

Видеосеминар в Сиким, 2006 г.

Реших да го последвам и в последните двадесетина години организирах подобни проекти в Сибир, в България и в Сиким, където работи дъщеря ми Анна Балакси, която също стана антрополог. Филмите, които създадохме в резултат на тези семинари, са с различно качество и стойност. Някои от учениците са по-талантливи като оператори, други – по-наблюдателни като свидетели. Не винаги това, което е интересно и значимо за професионалния антрополог, се забелязва и регистрира от местните регистратори. Въпреки това считам, че новата възможност отделната култура да бъде представена отвътре, е важна и значима и за местните хора, и за антрополозите. Тя ни снабдява с неочаквани ракурси, а понякога дава възможност да бъдат документирани по-труднодостъпни за външния наблюдател ритуали и действия. За мен лично, тя носи и голямото удовлетворение, че връщам нещо малко на онези, от които съм получил много. Макар и не директно, защото, както вече отбелязах, професионалното номадство ме прати в различни точки на света.

11. Нашето „Списание Път“ се чете предимно от млади хора. Като човек, който е живял, работил и опознал различни народи в

Райчо Чапразов по време на снимките на филма „Липа“, част от видеосеминар сред роми в България, 1998 г.

На площада в Брезница с героя на филма „Старият Ибрахим“, 2007 г.

По време на снимките на филма „Професионален чужденец“, 2007 г.

далечни страни и континенти, „тъй мъдър, както си сега с толкоз опит // навярно си разбрал Итаките що значат“, какво Ви подсказва Вашият опит и бихте ли го споделили с тези, на които тепърва предстои да изберат своя път. Може би „Недей забравя никога Итака?“ Или това вече е само литература?

Много ме учудва чувството за малоценност, което имаме ние, българите, този навик да се говори за „цивилизованите общества“, към които се подразбира, че ние не принадлежим. Както вече казах, моята професия учи, че няма висши и нисши общества, има прости и сложни, но всяко от тях има своите достойнства. За да разберем това обаче трябва да бъдем отворени към света и любознателни, а това за съжаление не зависи само от нашите лични добри намерения, а и от образователните традиции, в които се формираме и израстваме. Всеки от нас идва от определена културна традиция, на която принадлежи по рождение и в която е формиран, но трябва да има сетива да види и другите и да се опита да ги разбере. А това се възпитава.

Ето защо пожелавам на младите хора, които четат Вашето списание, да бъдат с широко отворени очи към заобикалящия ги свят – наблизо и надалеч, да си задават въпроси и да търсят техните отговори. Вярно е, че житейският път е изпълнен с предизвикателства, но много често в срещите с другите откриваме себе си и своите възможности, а разбираме по-добре и собствената си култура.

АНТРОПОЛОГИЯТА, ФИЛМЪТ И АРКТИЧЕСКИТЕ НАРОДИ¹

Асен Баликси

Когато за пръв път видях „Последните Куива“², това бе откровение за мен. Моят студент Бернар Аркан³ разказваше историята на един благороден и миролюбив народ, който страда жестоко от навлизащите на негова територия каубои. Тази тъжна история разкриваше какво се случва с мнозина от автохтонните народи по света. Историята беше разказана просто и с много съчувствие в контекста на един етнографски филм, произведен за телевизията. Навремето този подход ми изглеждаше странен от етнографска гледна точка. Бях научен от моята учителка Маргарет Мийд⁴, че основната цел на един етнографски филм е да регистрира по един обективен и безпристрастен начин и колкото е възможно по-подробно. Тя пък бе научила от своя учител Франц Боас⁵, че детайлното регистриране е в основата на антропологията. Но тук на малкия екран бяха Куива заедно с Бернар Аркан, който очевидно не бе никак загрижен за етнографската регистрация. Вместо това той разказваше историята на един изчезващ народ и тази история придаваше една нова дълбочина на етнографския филм.

---

¹ Статията е публикувана в: *Anthropology Today*, April 1989, pp. 4–10. Тя е редактиран вариант на лекция, изнесена под егидата на телевизия „Гранада“ като първа лекция от годишните лекции „Форман“, посветени на приноса на сър Денис Форман за създаването на Гранада и лансирането на поредицата етнографски филми „Изчезващият свят“.

² „The Last of Cuiva“ („Последните Куива“) – филм от поредицата „Изчезващият свят“, посветен на изолираната група индианци Куива в Колумбия, живеещи в условията на каменната ера.

³ Бернар Аркан (1945–2009), френско-канадски социален антрополог, дългогодишен професор в Университета Лавал – Квебек.

⁴ Маргарет Мийд (1901–1978), един от най-известните американски културни антрополози в периода преди и след Втората световна война. На български е публикувана първата ѝ книга – „Да пораснеш в Самоа“, изд. Ерове, 2016.

⁵ Франц Боас (1858–1942), германо-американски антрополог, лингвист, етнолог и естествоизпитател, един от основателите на съвременната антропология.

Сър Денис Форман

Фактът, че „Последните Куива“ бе телевизионна продукция, ме впечатли. По това време живеех в Америка, където се бях научил отдавна да negliжирам телевизията. Тогава още не познавах името на сър Денис Форман⁶ и мислех, че „Последните Куива“ е изолиран принос. Продължаващият успех на сериите „Изчезващият свят“⁷ потвърди, че моят песимизъм бе погрешен. Семената, посети от сър Денис с подкрепата за Браян Мозер, продуцента на първите серии на „Изчезващият свят“, щяха да съберат богати плодове с много просвещаващи филми за живота на обикновено забравени и екзотични народи. Те станаха един много важен източник на информация за живота в Третия свят за милиони зрители в много страни.

Отговорността на авторите на филмите от „Гранада“⁸ и на асоциираните антрополози въпреки е твърде голяма, защото те са тези,

---

⁶ Денис Форман (1917–2013), известен британски телевизионен продуцент.

⁷ „Disappearing World“ – прочута поредица британски етнографски документални филми, произведени между 1970 и 1993 г. от телевизия Гранада. По-подробно за поредицата и филмите, които включва – http://www.imdb.com/title/tt0835398/episodes?ref_=tt_eps_yr_mr.

⁸ Независима телевизионна компания, базирана в Манчестър.

които структурират в голяма степен нашите представи за социалните реалности в тези отдалечени светове. Сериите „Изчезващият свят“ се отличават с балансираност и внимание към етнографския детайл. Зрителят научава много. Какво повече бих могъл да кажа? В телевизията, както самият сър Денис е забелязал, „зрителят е цар“.

* * *

Моето лично навлизане в света на антропологическото кино нямаше нищо общо с телевизията. Напротив, то бе продължение на едно дълго теренно проучване всред една от най-изолираните човешки групи на Арктическият бряг на Северна Америка.

Откъсната от заобикалящия я свят от потъналия под леда океан и огромната непроходима пустощ, една малка шепа от хора, наричащи сами себе си Netsilingmiut (Ескимосите на Тюлена), продължава да поддържа своя начин на живот, изцяло откъсната от външно влияние, включително до наши дни. (Rasmussen 1931:84).

Този цитат принадлежи на Кнуд Расмусен – бележития датски пътешественик, който изследва *Netsilingmiut* по време на неговата експедиция с шейна по продължение на Арктическият бряг през 1923 г. Близко 40 години по-късно, през зимата на 1959–1960 г. аз започнах един продължителен изследователски терен всред *Netsilingmiut* от Пели Бей в Северозападните територии на Канада. Тъй като моята работа в този район стана известна в академичните среди, бях поканен през 1962 г. да организирам там една етнографска филмова експедиция.

Поканата дойде от една наскоро създадена група от антрополози и психолози, базирани в Бостън. Тази група бе натоварена със задача да осъществи един проект, щедро финансиран от National Science Foundation и Фондация „Форд“, който имаше за цел да подобри начина на преподаване в американските училища на всички равнища на природните, хуманитарните и на социалните науки. На практика проектът представляваше част от много по-мощна програма, която беше получила своя импулс – по ирония на съдбата, може би – от загрижеността на американското правителство да си възвърне технологическата инициатива, след като Съветският съюз бе изстрелял успешно в космоса първия изкуствен спътник.

Освен основната цел на програмата, един значим подразбиращ се аспект на проекта бе свързан с неудовлетвореността от етноцентричния начин, по който се преподаваха историята и социалните науки.

Членовете на експедицията в Хъдсън Бей, 1921 г. – на задния ред Кай Биркет-Смит, Теркел Матиасен и Хелге Банстед, на първия ред Педер Педерсен, Кнуд Расмусен, Петер Фрьохен и Йокоб Олсен

Предложена бе нова учебна програма, вдъхновена от антропологията, считана за сравнителна наука, която изследва културата в цялото ѝ локално и историческо разнообразие. Тази нова учебна програма трябваше да представи една последователност от типове култури на нарастваща комплексност – от ловците-събирачи и уседналите земеделци до пастирите-номади, селяните и градските жители. Програмата трябваше да следва философията на културния релативизъм, признавайки оригиналността на всяка от културите и обезкуражавайки всяко заключение, определящо една култура като по-висша от друга.

Новата програма трябваше да включи още употребата на аудио-визуална информация по един систематичен начин. Новият вид етнографски филм трябваше да отведе американския ученик колкото е възможно по-близо до всекидневието на автохтонните народи. Повтарящото се наблюдение трябваше да подкани ученика да „открие“ основните взаимовлияния между околната среда, технологията и социалните формирания. Този процес трябваше да бъде подпомогнат от употребата не само на писани материали, но и от игри в клас, в които

учениците влизат в автохтонни роли и така научават принципите, ръководещи поведението в тези групи. При тази педагогическа стратегия филмът бе възприеман като форма на първични етнографски данни, заместител на реалното теренно изследване. Ученикът трябваше да наблюдава отблизо развитието на действията в локалната общност при различни обстоятелства, той/тя трябваше да изпита емпатия към личността на автохтонните протагонисти и така постепенно да достигне до „разбиране“ на културата отвътре. Тези нови етнографски филми не трябваше да имат субтитри или да бъдат озвучени, за да не попречат на ученика да извлече смисъла директно от движещите се образи. Разбира се, начинът на заснемане и на монтиране на филма трябваше да бъде адаптиран към тази педагогическа стратегия и да бъде съобразен с нуждите на специфичните възрастови групи.

Забележително е също, че в оптимизма, доминиращ епохата на Кенеди, на етнографския филм като посредник за межкултурна информация бе предопределено да играе централна роля в начина, по който

По време на снимките на „Ескимосите Нетсилик“. Пели Бей, лятото на 1962 г. Крайният вдясно Асен Баликси

Заедно с основния протагонист Итинмагнерк, 1962 г.

младите американци трябваше да възприемат света около тях. Очакваше се, че продължителната концентрация върху много малък брой протагонисти ще намали усещането за чуждост на екзотичната среда и ще провокира разсъждения върху универсалните човешки качества. Последната част от проекта трябваше да представлява поредица от упражнения в класната стая, при които американските деца трябваше да сравняват семейните роли в различни екзотични групи с тези в собственото си общество. Това трябваше да подсили възприемането на автохтонните протагонисти като пълноценни човешки същества, чието поведение е разумно и предвидимо. Предполагаше се, че този рационален подход би съдействал за развитието на толерантност към чуждите култури и би намалил стереотипизираните предразсъдъци.

В рамките на тази педагогическа програма ескимосите бяха първото общество, което трябваше да бъде заснето подробно. Основанието за това бе просто. В началните училища навсякъде в Америка учениците знаеха, че ескимосите са симпатични, щастливи хора – това научаваха още в детската градина. Америка обичаше ескимосите и

Строеж на каяк. Кадър от „Ескимосите Нетсилик“

учителите трябваше да капитализират това чувство, за да провокират любопитство и емпатия у децата.

Като етнограф, поканен за участие в програмата, аз отговорях за съдържанието на филмите. Формата, стилът и свързването на отделните епизоди бяха грижа на кинематографистите. Етнографската цел бе енциклопедична и холистична по два различни начина. Първо, трябваше да реконструираме и филмираме годишния миграционен цикъл на Нетсилик, такъв какъвто той е бил към 1922 г., годината, в която те се сдобиват с пушки и започват да получават регулярно амуниции за тях. Задачата не беше трудна, тъй като докъм средата на 60-те години на 20 век Нетсилик все още практикуваха някои традиционни методи на лов и риболов. Нашият стремеж бе да регистрираме най-подробно екологичната адаптация на Нетсилик към една крайно трудна околна среда, като свържем характерни черти на околната среда с конкретни технологии, модели на усядане, групови формирания и форми на сътрудничество. В този смисъл беше много важно да следваме Нетсилик от лагер на лагер в тяхното скитничество през арктическите морета и

Робърт Гарднър по време на снимките на „Мъртви птици“, 1964 г.

пустата тундра и да регистрираме възможно по-детайлно как те ловят съомга и ловуват тюлени и карибу. Сезонните вариации бяха много важни и от тази гледна точка смятахме да следваме анализа на Марсел Мос в неговото прочуто есе за дуалната социална морфология (Mass 1904).

На второ място, холистичните съображения трябваше да бъдат взети предвид в контекста на всеки един от различните лагери. *Raison d'être*⁹ на отделни сезонни струпвания на хора в лагера беше винаги конкретна дейност, свързана с прехраната и ние трябваше да я регистрираме на първо място. Освен това имаше и доста спонтанни събития в лагера, които трябваше да свържем по някакъв начин с основната стратегия на преживяване. При прилагането на този подход бяхме вдъхновени от теорията култура-екология, и по-специално от анализа на Джулиан Стюарт на индианците Shoshone (Steward 1938).

Пред нас стоеше трудна задача. Нашите теоретични и етнографски амбиции бяха много далеч от какъвто и да е установен телевизионен стил. Освен това все още не съществуваше и установен филмов модел, към който да се придържаме. Бяхме принудени да отхвърлим класическия документален формат с неговата линейна наративна

---

⁹ Повод.

структура, предполагаща ясна история и затворен финал. Френската школа също не бе от полза тук. Работата на Жан Руш¹⁰ в Западна Африка бе посветена най-вече на ритуала, а това само подсилваше тайнствеността на екзотичното. Робърт Гарднър¹¹ току-що се бе завърнал от Дани¹² в Нова Гвинея, но неговият проект следваше стриктно нарративната документална традиция. Макар и несвързани достатъчно един с друг, филмите на Джон Маршъл¹³ сред бушмените бяха най-близо до това, което искахме да направим: без разказвателен коментар „Ловците“ („The Hunters“) биха могли да бъдат възприети като модел. Това, което не знаехме по това време, бе, че един австралийски кинематографист – Ян Дънлър, работи между аборигените в Западната пустиня по проект, твърде близък до нашия.

Работихме здраво съобразно плана. Прекарахме 13 месеца на терен с камера в ръце и заснехме близо 250 000 фута¹⁴ (около 600 ролки) филмова лента. Теренните условия бяха трудни и получихме нашата част от лишения и злополуки. Крайният продукт беше интегрална серия от филми с продължителност 10 часа и половина. (Това бяха Netsilik Eskimo Film Series, разпространявани от Националния филмов борд на Канада).

Междувременно, докато ние снимахме на арктическия бряг, група от талантиливи детски психолози, ръководени от Джером Брунер¹⁵, директор на Cognitive Studies Centre в Харвард, работеше в Бостън по педагогическите материали, които трябваше да придружават визуалната антропология (Bruner 1965). И в този случай нововъведенията бяха

---

¹⁰ Жан Руш (1917–2004), френски антрополог и кинематографист, един от основателите на школата *cinéma vérité*.

¹¹ Робърт Гарднър (1925–2014), американски антрополог, един от основателите на визуалната антропология, от 1957 до 1997 г. ръководител на Филмовата студия в университета Харвард.

¹² Племя от централните планини на Западна Нова Гвинея (индонезийската провинция Папуа). През 1965 г. Р. Гарднър създава филма „Мъртви птици“ („Dead Birds“), в който се занимава с темата за смъртта в културата Дани. С термина „мъртви птици“ се обозначават отнетите от неприятеля по време на битка оръжия, които след това играят централна роля в двудневния танц-ритуал, с който се отбелязва победата над врага.

¹³ Джон Маршал (1932–2005), един от основателите на визуалната антропология, изключително известен с филмите си върху бушмените в Намибия.

¹⁴ 76 300 линейни метра.

¹⁵ Джером Брунер (1915–2016), американски психолог със значителен принос в областта на когнитивната психология, когнитивната теория на знанието и педагогическата психология.

Джон Маршал по време на снимки при бушмените, 1963 г.

много. Материалите, обикновено използвани в трети клас, трябваше да бъдат обновени до нивото на тези, използвани по принцип в 5 клас; учителите трябваше да се откажат от своята доминираща роля в пасивната аудитория, тяхната нова роля бе да подпомагат автономното учене. Ескимоските роли, изпълнявани в класната стая, трябваше да се свържат по-директно с дейностите в американското семейство: абстрактните понятия като структура и функция трябваше първо да бъдат възприети в контекста на животинските видове и след това да се осмислят спрямо ескимосите и американското общество и т.н. Етнографският филм бе редовно прожектиран в класната стая и свързан с други материали.

Това доведе до странни открития. Например американското дете виждаше своя баща да напуска сутрин дома и да се връща вечер вкъщи с празни ръце. През деня детето можеше да отиде с майка си до супермаркета, където тя купуваше основни хранителни продукти в кафяви пликосе, слагаше ги в багажника на колата и ги отнасяше вкъщи. Американското дете израстваше с идеята, че майката е тази, която снабдява семейството с хранителни продукти. Същото дете сега гледаше филмите Нетсилик и виждаше, че Итимангерк строи каменен бент, промушва с харпуна съомгата и донася тази съомга, за да бъде изядена от семейството вкъщи. Следователно, при ескимосите бащата беше основният снабдител с хранителни продукти. Американското дете се

Джером Брунер по време на програмата MACOS

заинтересува от тази разлика и това го накара да преоткрие истинската роля на своя баща в семейството. Така етнографският филм подпомогна децата в Америка да преценят по-добре семейните роли в собствената си среда.

В средата на 60-те години войната във Виетнам доведе до много бюджетни ограничения за образователните проекти. Нашият първоначален план да обхванем всички 12 класа в училище трябваше да бъде изоставен. Едногодишният курс беше насочен към 5 клас (т.е. 9–10-годишните деца) и бе озаглавен: „Man: A Course of Study“¹⁶, по-известен според абревиатурата си MACOS. Той бе изцяло завършен и разпространен в началото на 70-те години и включваше голяма част от филмите Нетсилик. Повече от 3000 училища бяха абонирани за програмата.

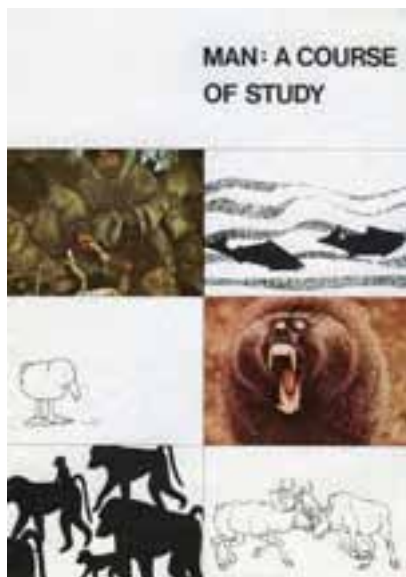
* * *

Обществената реакция спрямо филмите и курса беше унищожителна. Жан Руш беше един от първите, който издигна критичен глас. Той написа:

Филмите на Асен Баликси върху ескимосите Нетсилик... са за мен добър пример за нещо, което не трябва да се допуска повече. Един мощен и превъзходящ екипаж от техници нахлу заради тази продукция във вражеска земя въпреки присъствието на антрополог. (Rouch 1975:91-92)

---

¹⁶ Човекът: курс на обучение.

Брошурата на проекта MACOS

Тази критика от толкова видна личност изглежда имаше предвид нахлуването на терена на професионален оператор, макар и той да се намираще под ръководството на етнографа. Доскоро, почти до наши дни, етнографът от Париж, Лондон или Ню Йорк обикновено отиваше на едно усамотено и екзотично място, където изучаваше местните хора и пишеше книги за тях. Изследователската литература върху екзотични региони впоследствие подпомогна популярното възприемане на етнографа като

герой. Облягайки се на тази репутация, етнографът-кинематографист прибави и предимството да покаже на широката публика филми за странни и впечатляващи народи – а не беше ли това демонстрация, че той действително е бил там, че другите хора го харесват и че той от своя страна ги харесва, как иначе филмът би могъл да бъде направен? Негово беше самотното и дръзко приключение, изследването на непознатото и пр., и пр. Филмите Нетсилик, от друга страна, бяха колективно и професионално начинание, следващо преварителен план. Като такива те влизаха в директно противоречие с концепцията за етнографа като пътешественик и изследовател-супермен. Може би точно това, донякъде, обяснява неприемането на нашите филми от Жан Руш.

Междувременно, в различни части на Съединените щати се появи строга критика от различен характер срещу програмата MACOS. Първоначално дискусиата започна в родителско-учителските комитети. Много скоро амбициозни политици я превърнаха в упорита враждебна кампания в пресата, радиото и телевизията. Макар дискусиата да бе подета в Bible Belt¹⁷ на Американския Юг, много скоро тя доби национален мащаб. Успя да стигне и до Конгреса, където конгресменът Конлън, републиканец от Аризона, заяви на 11 май 1976 г.:

¹⁷ Буквално „Библейският пояс“, неформален регион, който включва щатите в югоизточната и централната част на САЩ, където влиянието на консервативните евангелски църкви е много значително.

С Жан Руш по време на Фестивала на етнографския филм в София, 1996 г.

MACOS е коварна, но софистицирана атака на юдео-християнските семейни ценности... включените в MACOS материали представяват една „водеща до никъде“ философия, която атакува изучаваните досега морал и патриотизъм, американските ценности, юдео-християнската етика и вяра, така че децата да придобият един по-скоро световен, отколкото американски мироглед.

А във връзка с новия стил на етнографския филм, той добави:

Преувеличенията на медиите винаги са били туширани от употребата на черно-белия формат и коментарите, които са помагали на зрителя да не свързва видяното със съвременността и са предоставяли гледна точка. Новите филми са цветни и тихи... Всеки ден има насилие и смърт.

Разбира се, тези обвинения на конгресмена Конлън не можеха да бъдат отречени. По-късно и Роналд Рейгън прибави своя глас към хора. Последниците бяха тежки: въпреки намесата на Маргарет Мийд пред Комисията по наука и технологии в Камарата на представителите, не само финансирането за курса бе прекратено, но и звеното в Националната научна фондация, което се занимаваше с учебната програма,

Подготовка на шейна преди тръгване на лов. Кадър от „Ескимосите Нетсилик“ бе ликвидирано. Производството на етнографски филми в САЩ се върна в частни ръце. По това време аз бях на терен в Афганистан и събирах данни за втората част на проекта на MACOS, но Националната научна фондация прекъсна финансирането ми и аз трябваше да прекратя проучването.

Тази враждебна реакция от страна на широки кръгове на американската публика срещу етнографския филм е забележителен факт, който следва да бъде изследван. Ние знаехме, че сериите за бушмените не биха могли да бъдат използвани в класните стаи, защото картините на черни хора, живеещи в пустошта, биха могли само да засилят твърде много стереотипи. Ескимосите, от своя страна, не се различаваха много от белите хора, особено когато сваляха дрехите си. Нещо повече, не бяха ли те най-симпатичните сред екзотичните народи? Имаше ли нещо грешно във филмите Нетсилик или американските деца очакваха да видят нещо друго, нещо, което би съответствало повече на представите за това какво трябва да бъдат ескимосите?

Това питане доведе до проучване на стереотипите за ескимосите на американските деца от 3 до 9 клас. Тестът „Опишете ескимоса“ бе проведен в училище с допълнителни вербални описания. Ето обобщените резултати от него:

*Ескимосите живеят, заобиколени от сняг, тяхната околна среда е бяла и перфектно чиста, следователно ескимосите са много **чист** народ.*

Ловецът ескимос е много **смел**, той се изправя сам срещу опасните диви животни, той никога не избягва конфронтацията, той не се страхува от ужасния студ и непрестанните снежни бури.

Ескимосите – и мъжете, и жените – са много **работлив** народ, те винаги правят нещо, което е полезно.

Ескимосите са много **автохтонни**, те живеят в много враждебна околна среда и с помощта на много малко материали успяват да преживеят.

Ескимосите са **хора на семейството**, те обичат своите семейства и се грижат добре за тях.

Ескимосите са **щедри**, те споделят храната си със своите съседи.

Ескимосите са **демократичен** и **свободен** народ, те всички са равни и между тях няма крале и деспоти.

Ескимосите са **миролюбиви**, те не се бият помежду си и не участват във войни.

Ескимосите са **честни**, те не крадат храна от хората в техния лагер.

Видно е, че ескимосите са възприемани като надарени с най-важните добродетели. Нещо повече, добродетелите, притежавани от тях, съответстват на тези, установени от американската протестантска етика. В този смисъл, американските деца, и по всяка вероятност техните родители също, възприемат ескимосите като примитивни протестанти, дисциплиниран и добродетелен народ от горната част на света в опозиция на кръвожадните и военнлюбиви индианци.

Но как се случва така, че тези същите примитивни протестанти по практични съображения ловуват карибу? Нещо повече, това карибу, идентично на прекрасните елени, теглещи шейната на симпатичния старец Санта Клаус, твърде много прилича на Бамби, най-милото, нежно и благородно същество сред животинските персонажи на Уолт Дисни. Конфронтацията е твърде жестока: примитивният протестант с копие в ръка напада Бамби и го убива, потънало в кръв, т.е. смъртта, изпълнената с ясни живи цветове, за която говори в Конгреса Конлън. Американската публика не можеше да възприеме такова съществено противоречие и за да защити популярната идеология, изхвърли филмите Нетсилик от класните стаи.

Как обаче този позитивен стереотип се появява в североамериканската културна традиция на първо място? Моето предположение е, че етнографският филм отново играе важна роля в този процес.

По всичко изглежда, че първоначално враждебността е била типична за първите контакти на ескимосите с европейските пътешественици и изследователи. Но някъде към средата на викторианската епоха ескимосите изглежда са разбрали, че усмивката провокира доброжелателността на могъщите чужденци. Това в някаква степен улеснява проучването на Арктика в сътрудничество с ескимосите. Изследователите публикуват доклади за своите пътешествия и се възхищават на ескимоската чистосърдечност. Тези описания вдъхновяват някои европейски писатели, които публикуват приключенски романи с възторжени и твърде често фантастични твърдения за ескимоските маниери. Именно тази популярна литература проправя път за „Нанук от Севера“ на Робърт Флахерти¹⁸, първия класически етнографски филм, произведен през 1922 г.

Етнографската прецизност въобще не занимава Флахерти. Като артист той желае да направи една драматична декларация за човека в конфронтация с най-екстремните условия на живот на земята. Той използва стратегията на интензификацията, като избира един аспект на добре проучено поведение, към което подхожда с драматичен тон. По този начин характерни черти на стереотипа за ескимосите, вече въведени във викторианската литература, са драматично подсилени в „Нанук“. Повече от всякога ескимосите са представени като щастливи, добродушни, чисти, смели, семейни хора, надарени с голяма изобретателност. „Нанук“ напълва киносалоните с публика и думите „Нанук“ и „ескимос“ стават изключително популярни и навлизат широко в публичността. „Нанук-манията“ се разпространява бързо на няколко континента и обстановката е подготвена за триумфалното влизане на ескимосите в детските градини на американските предградия.

От дълго време Арктикът е завладял въображението на Запада. Следователно би трябвало да се очаква документалистите да са експлоатирали добре този интерес. От тази гледна точка изглежда странно, че от „Нанук“ до края на Втората световна война никакви значими документални филми не са направени за ескимосите. Ревностното филмиране на Севера започва от 50-те години на века. Всред многобройната продукция, реализирана по това време, едни от най-значимите заглавия са „Анготи“ и „Земя на дългия ден“, режисирани от Дъг Уилкинсън и продуцирани от Националния филмов борд на Канада.

---

¹⁸ Робърт Флахерти (1884–1951), американски документален режисьор.

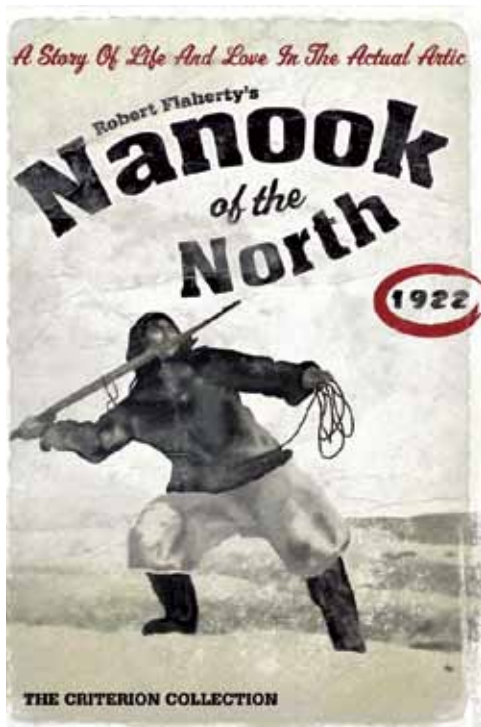
Плакат за филма „Нанук от Севера“

Тези филми са снимани на ярка дневна светлина и са изградени около ясни сюжетни линии, показващи колко добре примитивните ескимоси се адаптират към приближаващата ги модерност. Търговската компания „Хъдсънс Бей“ е представена като благотворителен агент, ловът е вид спорт, който винаги завършва успешно, а тежкия коментар създава впечатление, че дава отговор на всички въпроси. Ескимосите в тези филми изглеждат напълно доволни. Нито дума не се споменава за скритите аспекти на колонизацията, за изключително високата детска

смъртност, за опустошителните туберкулозни епидемии по това време или за многобройните смъртни случаи в резултат на глада, развихрил се на територията, където се снимат филмите, само няколко години преди това. Тези филми се превръщат в официални декларации за ескимоското щастие под канадско управление, което при всеки случай е описано само като неразполагащо с достатъчно персонал. И двата филма са широко разпространени и често показвани по телевизията.

Това ни отвеща до проблема с ескимосите на телевизионния екран. От края на 50-те години стотици филми, свързани с Арктика, са произведени за различни телевизионни аудитории в различни страни. Нека се спрем само на два случая на постоянни усилия в тази връзка – различните телевизионни варианти, произлезли от материалите Нетсилик и „Ескимосите от Понд Инлет“ на телевизия „Гранада“.

През 1970 г., докато бях на терен сред Данакил¹⁹ в Етиопия, получих телеграма от CBS, в която се настояваше да се върна в Ню Йорк и да се заема отново с материалите Нетсилик. Очевидно един телевизи-

¹⁹ Данакил, известни още като Афар, Адали и Одали, са етническа група, обитаваща региона на Африканския рог – Афар в Етиопия, северната част на Джибути и най-южната част на Еритрея.

онен канал в САЩ се интересуваше да разпространи един етнографски филм. Това беше голяма изненада за мен, защото докато снимахме на терена, тази възможност изобщо не ни бе минала през ума. Но „Ескимосите: борба за живот“, дайджест от зимни активности с ограничен коментар, бе монтиран от първоначалния материал и бе разпространен по телевизията в праймтайма и получи изключително висок рейтинг.

Изглежда у американската публика имаше интерес към етнографския подход. На следващата сутрин получих обаждане от Майкъл Дан, програмен директор в CBS, който предложи на мен и Боб Янг, оператора, който бе снимал по-голямата част от ескимоския материал, да отидем където поискаме по света и да направим още филми. Като сериозен етнограф аз отклоних предложението и се върнах в етиопската пустиня и никога повече не получих подобна покана.

Успешната инициатива на CBS бе последвана от продукции на много други телевизионни компании, всички те базирани на първоначалния материал. ВВС направи двучасова кратка версия, Националният филмов борд на Канада – дълга и в някаква степен банална серия за детска публика, докато в повечето други страни бе показан целият или част от оригиналния 10 1/2 часа филм, обикновено озвучен. В крайна сметка, около 150 телевизии в света купиха и показаха филма и този процес продължава.

Започнахме с ограничен педагогически експеримент и достигнахме до различни продукции в различни формати. Това, че филмите Нетсилик успяха успешно да бъдат адаптирани по този начин, се дължеше, най-малко отчасти, на поредица от характеристики на оригиналния материал: концентрацията върху стабилна културна форма, високото ниво на етнографски детайли, поставени в цялостна перспектива, визуалната продължителност, осигурена от малкия брой основни протагонисти и отсъствието на един ограничаващ сюжет.

Не на последно място, факторите, влияещи върху успеха или провала на отделни стилове или форми на етнографското филмово производство за телевизията, изглежда са различни в различните страни. Зимните дейности на Нетсилик, показани в „Ескимосите: борба за живот“, продукцията на CBS от 1970 г., бяха заснети съобразно каноните на наблюдаващия стил: дълго проследяване на протичащите дейности и взаимодействията между индивидите със стремеж да се пресъздаде усещане у аудиторията, че тя едва ли не присъства на място. Съобразно изискванията на телевизионната документалистика бе добавен и

Лео Мейнинг, мениджър в търговски пункт на компанията Хъдсънс бей, показва на ескимосите какви продукти могат да получат срещу донесените от тях кожи. Куглуктук, 1949 г.

ограничен коментар, който обаче не въвеждаше сюжет. Този формат беше успешен в Америка.

Пет години по-късно Майкъл Кригсби създаде „Ескимосите от Понд Инлет“ с участието на Хю Броди като антрополог-консултант. Контрастът между двата филма е твърде голям. Ескимосите, „безгласни“ протагонисти до този момент, бяха поканени от Крисби и Броди да говорят те самите и да представят *своето* свидетелство за това как виждат отношенията си с евро-канадците. Меко изказаните откровения на ескимосите в интимността на техните домове бяха поставени в контраст със съзнателно скучните снимки на модерното ескимоско селище с неговите глобяеми сгради. Политическото послание на филма се подразбираше и то ни отвеждаше далеч от наблюдаващия стил, перфекционизиран по това време във филмите на Макдугъл²⁰, заснети в Източна Африка. Този формат беше успешен във Великобритания.

---

²⁰ Родени в САЩ, но живеещи от 1975 г. в Австралия, Дейвиди Джулия Макдугъл създават над 20 етнографски документални филма, които днес са приемани като едно от най-значителните постижения на визуалната антропология.

Излъчването от CBS на документален филм, резултат от сътрудничеството на етнограф и кинематографист, обаче бе изолиран случай в САЩ. Година по-късно Майкъл Амброзино ангажира мнозина антрополози за поредицата на PBS „Одисей“. Публиката се отнесе с доста голямо безразличие към нея и един критик заяви, че „изглежда никой не се интересува от антропологията и това какво правят антрополозите“ (Ginsburg 1988:43). Орязването на бюджета на PBS и липсата на публичен интерес обезкуражиха следващи опити за показване на етнографски филми по телевизията.

Докато историята на етнографските филми, направени за телевизията, изглежда твърде кратка в САЩ, същият формат разцъфтява във Великобритания. Филмът на Крисби и Броди бе част от сериата „Изчезващият свят“ на телевизия „Гранада“, но и много други антропологически документални серии бяха произведени от независими телевизионни компании или BBC и успяха да получат много висок рейтинг. Този забележителен контраст между британския успех и американския провал се нуждае от коментар.

Много е писано за успеха на етнографските документални филми в британската телевизия. Просветено ръководство, щедро финансиране, добре обучени антрополози, талантиви режисьори – всички имат своите заслуги. Специфичните характеристики на британската документална традиция и/или уникалността на мениджмънта на британската телевизия често са посочвани като най-важни фактори. (Понякога обаче тези същите институционални особености се приемат и като водещи до повторения и отказ от експериментиране.)

За страничен наблюдател като мен тези аргументи изглеждат недостатъчни, тъй като засягат предимно местни проблеми или са свързани с позициите и активността на една ограничена привилегирована група от хора, ангажирани в производството на антропологически филми за телевизията. Въпреки че британският успех и американският провал биха могли да бъдат обяснени частично чрез подобни локални особености, не е възможно да не се запитаме дали някои по-общи, но прикрити исторически и идеологически фактори, които влияят върху реакцията на масовата аудитория, не са по-важни.

Както показва реакцията спрямо филмите Нетсилик, за членовете на масовата телевизионна аудитория не може да се каже, че са тотално незапознати с не-западните общества. На тях може би им липсва специализирано знание, но те имат някакви предварителни представи и морални идеи за чуждите общества в основните културни ареали в

Понд Инлет

света. Тези представи на децата, но дори и на възрастните, могат да бъдат не нещо повече от противоречива и фантастична амалгама от прочетени истории, видени картини и гледани филми. Но във връзка с телевизионните етнографски филми тези предварителни представи стимулират любопитство, предизвикват сравнения, провокират емпатия и разбиране или частично предопределят чувство на отвращение и отхвърляне и така засилват негативните стереотипи.

Бих искал да изкажа предположение, че популярната идеология на британците е може би особено богата на предварителни представи от този род и се развива първо по времето на британската имперска експанзия. От столетия британските изследователи играят централна роля в откриването на далечни и тайнствени земи и народи. Техните експедиции са придружени от доклади, които стават разпространено четиво. Описанията на автохтонните народи трябва да са провокирали значителен интерес. Събрани са колекции от екзотични предмети, организирани са изложби, на които в Лондон са представяни заловени за тази цел туземци. Туземците преобладават дори в диапозивите на магическите латерни. А така се натрупва значителен обем от знание за автохтонните народи, към което непрекъснато се добавя нещо ново – „апетитът идва с яденето“, както казват французите. Сценарият, който

има предвид, поставя Британия в центъра на света – от Британия към четирите краища на света тръгват Фробишър²¹, Кук²², Бъртън²³ и много други и се връщат тук, за да разкажат своите истории. Хората им вярват и искат да научат още.

Днес британската телевизия обръща своите камери към наследниците на туземците, описани в класическите доклади на пътешествениците, и показва техните филмови истории на една благосклонна публика, исторически подготвена за тези срещи от дългото виждане на своите предци в магическите латерни и кабинетите с екзотични предмети. Наблюдателният стил се приспособява много добре тук.

Обратно, нищо подобно не се случва в Америка. Екзотичните народи в американската популярна идеология са индианците от Запад. Холивуд се е погрижил за тях. Всички познаваме безжалостната реплика: „Единственият добър индианец е мъртвият индианец“ – а това оставя малко място за етнографския филм в американската телевизия.

* * *

Но да се върнем на арктическия бряг в Канада. Само месец след приключването на нашите снимки при Нетсилик огромни товарни самолети стовариха строителни материали за изграждането на модерно селище в региона. За много кратко време Нетсилик бяха преместени от своите иглута в модерни сглобяеми къщи и децата им бяха изпратени в училище. А това сложи край на съвместния лов и риболов, на регулираното споделяне на храната, както и на много други обичайни практики. Седантаризираната група бе фрагментаризирана в индивидуални семейства. Голям брой от вносните стоки станаха неочаквано свръхнеобходими. Щедротото правителство реши да предостави на Нетсилик същите услуги като на другите канадски жители. Бързата промяна бе много важна, за да прикрие загубеното време. Днес единственото място, където традиционната култура на Нетсилик е още жива, това са нашите етнографски филми.

---

²¹ Мартин Фробишър (1535 или 153 –1594), английски мореплавател и капер (лицензиран пират), който прави три пътувания до Новия свят в търсене на Северо-западния проход.

²² Джеймс Кук (1728–1779), английски мореплавател, пътешественик и откривател на непознати за европейците острови и територии.

²³ Ричард Бъртън (1821–1890), британски дипломат, пътешественик и изследовател.

Кабинет с екзотични предмети. Лондон, XVIII в.

В рамките на няколко години ескимосите се оказаха включени в нова комуникационна и медийна среда (Graburn 1982). Телефоните направиха взаимните визити ненужни, кабелната телевизия преструктурира употребата на домашното пространство, радиото е включено постоянно, а видеокасетофоните предоставиха ново забавление. Новата околна среда е шумна и културно алиенираща. Властите реагираха находчиво: след като телевизията достигна Арктика, защо да не е я направим ескимоска, или по-скоро инуитска, както сега хората предпочитат да ги наричат?

Така до днес бяха създадени четири инуитски компании за теле-разпространение, доставена бе екипировка и мнозина млади ескимоси бяха обучени в телевизионна журналистика (Brisebois 1983). Заявените цели включват опазване на културното наследство и ревитализация. Към момента програмата работи добре: макар и да преобладава журналистическата продукция, показват се и образователни серии и документални филми за арктическите общности, за лова, за отделни празници и други събития, като по-голямата част от материалите са свързани с технологията. В инуитската телевизия филмовите дейци предават гледната точка на протагонистите. Точно както постъпва ло-

вещът на тюлени пред издълбаната в леда дупка, камерата проследява дълго водата, докато най-накрая тюленът се покаже. Ако ловецът улови 5 тюлена, улавянето и на петте тюлена ще бъде показано детайлно на екрана. Филмовите истории следват простото хронологическо развие на логически последователни действия.

Накратко, инуитската камера работи за инуитската аудитория. Доста странно, но досега не съм видял нито една продукция, посветена на инуитското семейство. Когато попитам, продуцентите отговарят: „Защо да снимаме нещо, което е навсякъде около нас?“. Очевидно инуитските продуценти все още не са достигнали интелектуална дистанция в представата за самите себе си, камерата се разхожда наоколо и не се обръща към центъра на обществото. Тази почителна свенливост пред новите технологии е също твърде характерна за инуитските традиции.

* * *

Визуалната антропология стартира със завещаното от Боас и големия проект за създаване на етнографски архиви, достоверни записи с трайна стойност, направени с помощта на модерните технологии. Продължи с Маргарет Мийд и употребата на филма като интегрална част от изследователската програма на антрополога. Днес етнографските филми се произвеждат за значително по-голяма аудитория. Антропологът също промени представата си за своя занаят: в началото той считаше себе си основно за обективен регистратор; по-късно започна да мисли за себе си като учен-анализатор; в наши дни той/или тя държи най-много сметка за това да не се превърне в несъзнателен идеологически манипулатор.

Днес изглежда, че определени формати и подходи са negliжирани. Няма нови проекти, подобни в целите си, на тези на проведените навремето сред бушмените, Нетсилик или Яномамо²⁴. Традицията на продължително включване в един конкретен културен ареал изглежда изгубена, поне временно. Малко са и опитите за употреба на камерата в рамките на теренното проучване. Филмовите архиви в Смитсоуниън и Гьотинген рядко са консултирани с аналитична цел. Въпреки

---

²⁴ Яномамо са сравнително най-голямото изолирано племе в Южна Америка, което обитава амазонската джунгла в Бразилия. През 1967 г. американският антрополог Наполеон Шаньон провежда дълъг терен сред тях и реализира филма „Яномамо: свирепият народ“, който днес е част от уводните курсове по антропология в САЩ.

Завръщане в Пели бей, 2002 г.

че филмовите експерименти продължават, съществува болезненото усещане, че никой не би могъл да постигне митопоестиката на Гарднър, наблюдателността на Макдугъл или рефлексивността на Лоуин-Дейвис²⁵. Твърде успешният британски телевизионен формат не изглежда да стимулира по-експерименталните работи. В някакъв смисъл, телевизията изглежда няма с кого да се конкурира освен със самата себе си.

Визуалната антропология, впрочем, все още е в пелени, опитвайки се да се утвърди като наука. От това в никакъв случай не следва да се разбира, че тя би могла да се конкурира с голямата аналитична антропология; тя би трябвало да бъде виждана по-скоро като едно нейно допълнение и онези, които я упражняват, би трябвало да се опитват да направят възможно най-доброто, използвайки нейния потенциал за разбирането на човешкото поведение. Нови подходи и нови области на интерес се създават и развиват в движение – антропологичният анализ на игралните и етнографските филми, изучаването на популяр-

---

²⁵ Мелиса Лоуин-Дейвис, британски антрополог, която със своята работа за телевизията допринася значително за доближаването на антропологическото знание до широката публика.

Джулия и Дейвид Макдугъл

ното въображение и автохтонните естетични стилове. Институции в Третия свят събират видеоданни за малцинствени култури, като подпомагат автохтонните народи в опазването на тяхното културно наследство. Капсулирани общества преосмислят видеорегистрацията като начин за отстояване на своите права и политическо освобождение. Визуалните антрополози все по-често са ангажирани в проекти за развитие, свързани с агрикултурата, неформалното образование, здравеопазването и пр., които отразяват все по-засилващия се обмен на информация на комунално равнище. Тази новосъздадена медийна среда би следвало да бъде подложена на критичен анализ от антропологията. Всички тези нови дейности биха могли да бъдат добавени към вече установеното място на етнографското филмово производство в рамките на дисциплината визуална антропология.

Но бъдещето на визуалната антропология зависи не само от новите идеи, но и от включването на нови институции, които я подпомагат, такива като Центъра за визуална антропология „Гранада“. От последните ми пътувания из Европа в ролята ми на председател на Комисията за визуална антропология разбрах, че „Гранада“ вече се възприема като

институция-модел, която да бъде възпроизведена и в други европейски страни. В този смисъл първоначалната инициатива на сър Денис Форман, която направи възможна появата на сериите „Изчезващият свят“, създаде нови и все още разклоняващи се форми на изразяване в една международната академична среда. Можем само да се надяваме, че тези нови подходи, на които един ден би могло да бъде погледнато като на нечестив алианс между академичните институции и телевизията, ще доведат до значими експерименти с нови формати и стилове, нови идеи и нови полета на изследване, така необходими за бъдещето на визуалната антропология.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Brisebois, Debbie. 1983 – The Inuit Broadcasting Corporation. – In: *Anthropologica* N. S. XXV, I. 1983.

Bruner, Jerome. 1965 – *Man: A Course of Study*. Occ. Paper No. 3. Social Studies Curriculum Program. Educational Services Inc. Cambridge, Mass.

Ginsburg, Faye. 1968 – Ethnographies on the Airwaves: The Presentation of Anthropology on American, British and Japanese Television. Cinematographic Theory and New Dimensions in Ethnographic Film. P. Hockings and Y. Omori. eds. *Senri Ethnological Studies* No. 24. National Mus. of Ethnology. Osaka.

Graburn, Nelson. 1982 – Television and the Canadian Inuit. – In: *Etudes/Inuit/Studies*, 6. I.

Lake, Ahnna, Linda Pearce, Jacqueline Crémaud, Guy Tessier, avec la collaboration d'Asen Balikci. 1984 – Le stéréotype des Esquimaux chez les élèves du niveau primaire. – In: *Etudes/Inuit/Studies*. 8. 2.

Mauss, Marcel. 1904 – Essai sur les variations saisonnières des sociétés Eskimo. *L'année sociologique*. Paris.

Nelkin, Dorothy. 1976 – The Science Book Controversies. *Scientific American*. April.

Rasmussen, Knud. 1931. – The Netsilik Eskimos. VIII. Copenhagen.

Roch, Jean. 1975. – The Camera and Man. in: *Principles of Visual Anthropology*, Paul Hockings, ed.

Steward, Jullian. 1938. – Basin-Palteau. Aboriginal Sociopolitical Groups. Bureau of American Ethnology. Bulletin 120. Washington. D.C.

...ПО ПЪТЯ

МАЛКО ДУМИ ЗА ИЗЛОЖБАТА

Скъпи приятели и гости,

Познавам Кирил Матеев от 1971 година, което означава 46 години! И бих казала, че го познавам твърде добре... Толкова остаряхме, особено той, че мога да си позволя да кажа всичко – за и на него. Този холеричен близък, слава Богу, има чувство за хумор (макар и често непоносимо за околните), така че няма да ми се разсърди за нищо. Колкото и да се прави на непуктист, той има някъде дълбоко и съзнателно скрито едно „срамно“ сантиментално сърце, което знае, че аз никога не бих го наранила. Което не означава, че той, безсъзнателно и по мъжки не ми го причинява от време на време. Както и да е! Тук сме се събрали, за да кажа всичко хубаво, което знам и виждам, без излишни суперлативи и без да звучи като на погребение.

Пътят от Шабла до София минава през Долни Дъбник и Плевен. Поне за Кирил Матеев е така. Но освен в километри, този

път има много по-съществени измерения за него. Това са онези натрупвания, съмнения, открития и метаморфози, извършващи се на вътрешно ниво при човек, който винаги се е интересувал и преследвал развитието на пространството и формата. Път на истински скулптор!

Разнообразието като стил – така бих определила творческия път на художника. Неоправдано, но и неизбежно е желанието на всеки анализатор да намери точно то място, на което да постави своя обект. Мястото на Кирил Матеев е в кутия с табелка „Невъзможно за идентификация“. Дори да звучи клиширано, той, въпреки рамката на личния си възглед, е експериментатор. Работи дърво, камък, керамика и метал. Всеки от тези различни материали предопределя и чисто пластическите му търсения, прави го независим от постигнатото в по-предишен етап и му дава свободата да наслаждава, руши и играе. Така той открива новите си посоки.

Киро не прави нищо по задължение. За него всяка следваща работа трябва да бъде нещо различно. Не е маниакален по отношение на собствените си скулптури – вярва си достатъчно, за да знае, че не е съвършен. За него, в най-хубавия смисъл на думата, изкуството е игра. Животът – също.

В последната си до момента изложба, тази тук, в галерия „Нюанс“, Кирил Матеев ни изненадва за пореден път. За нея той май доста поработи. Чак съм респектирана. По принцип, той много се страхува да не излезе в очите на някого амбициозен и работохолик. Ама той и не е, никак даже! Спокойно, Киро, няма човек, който да си го мисли!

Невероятно, но факт, пластиките му са на библейска тематика. Ама... колко-

Искушението   бронз/ гранит, 2017

Съмнението   бронз/ гранит, 2017

то библейска, толкова и негова си. Трактовката на познати сцени е твърде необичайна. В тези композиции има зрънца скептичност. Даже ирония и сатира, които обаче не те карат да се усмихваш. Има опит за паралел между далечното минало и днешния ден, има състрадателност към човешкия род, има и чисто пластически открития, даже извън посланията или пък помагачи им. И след толкова „има“, мога да кажа, че няма никаква божественост.

дълбоко драматични или тъжни. Той харесва Ромен Ролан и неговия Кола Брюнон, харесва и Остап Бендер и няма как да изпадне в ролята на всевиждащ Господ, който ни показва и наказва нашите човешки провинения. Цялата колекция е един много естетизиран, пластически образ – разказ за хората, с техните желания и пороци, съмнения и избори. И всичко това е поднесено с изключително майсторство, ненаатрапчиво и с мярка, като един фриз

Водачът   бронз/ гранит, 2017

Тази серия е едно усилие да се погледне към добре познатите притчи и от дистанцията на времето, и като опит да се преоткрият извечни истини за човека и неговата природа.

Кирил Матеев е преподавател, но не се опитва да ни учи, поне не и в творчеството си. Той подхвърля теми и внушения някак леко, без дидактика, с малка или по-голяма доза гротескност, сякаш се опитва да ни каже, че значимите неща не винаги са

– наниз от човешки страсти, без начало и без край. Така, чрез редуването на плоски, артистични повърхности с рафинирана фактура и умерено полирани акценти, чрез ритъма и симбиозата между декоративно и фигуративно, чрез фин усет за детайл, без преиграване в професионализма, Кирил Матеев е създал за себе си и за нас една силно запомняща се серия. Можеше да се самозабрави в показването на умения, но някой отгоре (или по-точно

вътре в него) го е спрял навреме! Тази серия е наистина някакво неочаквано лице на автора си, част от неговите неспирни експерименти – с формата, съдържанието и... с него самия. Често му завиждам за смелостта!

Когато бях в ателието му, скулпторът ми каза, че има и рисунки към всяка една от пластиките – техни предварителни ескизи. Не ги видях. Едва вчера забелязах една във фейсбук. Опитва се да ми ги опише, но по-добре да не ви казвам как го направи... То сякаш пък рисунката подлежи на описание! Просто ги открийте сами, заслужава си!

Не ми е лесно да кажа дали едрата, каменна геометрия, първичната сила на керамиката, меката, наедро моделирана пластика или бронзовете с артистичен детайл имат повече качества. Щях да забравя и фигурите в дърво, както и абстрактните симпозиумни обекти! Тежко и горко на онзи, който би се захванал с монография на Кирил Матеев!

Със сигурност обаче тази изложба е много цялостна, много различна от всичко направено от Кирил Матеев досега и ми се струва, че в нея пластическите и идейни открития я правят нещо специално. На границата между сериозността и играта, скулпторът ни казва много важни неща и то – по брилянтен начин.

И докато някои се чудят на кой рафт и в коя кутия да го сложат, той си намери собственото, макар и неназовано място. И продължава да работи.

Не искам да ви отегчавам. И Кири не би искал. Така че приключвам. Само ви казвам, че този човек до мен, който ми е скъсал нервите и сигурно няма да престане, е много, много талантлив! Това вие си го виждате...

На добър час, Кири! И не си губи времето, моля!

Десислава Минчева
април 2017

Изкушението   бронз/гранит и рисунка, 2017

Вечерята   рисунка, 2017

Завръщането   бронз/ гранит, 2017

Ездач 1 керамика, 2004

Ездач 2 керамика, 2004

Момиче бронз, 2005

НАШИТЕ ДЕЦА – С БЪЛГАРСКА ИДЕНТИЧНОСТ В ЕВРОПА

Световните промени и промените в общественото ни развитие налагат осъществяването на преобразования и в българското училище. В училището се гради ценностната система на подрастващите, там те разбират уникалността си, но и че са част от обществото, осъзнават идентичността си, учат се да бъдат толерантни и хуманни. Всички ние заедно сме творци на днешния и утрешния ден. Трябва да сме подготвени, за да дадем най-доброто от себе си за обединението на нацията, да имаме нагласата за оценка на епохата и на историческите събития. Но дали сме достатъчно отговорни за настоящето и бъдещето ни, какъв е моралният дълг на всеки от нас? Трябва да имаме знания, непрекъснато да четем, да се образуваме. Да не забравяме завета, който ни остави националният герой и патрон на училището ни, Христо Ботев. Трябва да го помним и да го предаваме на бъдещите поколения: „Както окоето е необходимо за светлината, ухото за звука, а разумът за разбирането и на най-простите истини, така също науката, образованието и развитието са необходими за който и да е народ, за да достигне до известна степен на своето благосъстояние...“

Училището е институцията, която е призвана да даде на подрастващите адекватно на времето образование. Училището култивира чувството на принадлежност към род и родина. А историята ни дава високите примери за родолюбие и жертвоготовност. В нашия край – Лудогорието – такъв пример на саможертва за свободата на отечеството е Таньо войвода. Неслучайно на него е посветен походът „По пътя на четата на Таньо войвода“, който се провежда традиционно всяка година. Участието в това събитие – на моите ученици от СУ „Христо Ботев“ – гр. Разград и моето – е начин да покажем преклонението си пред паметта на загиналите за свободата на България.

Вече 20 години участвам в похода. Сега, към края на работата си като учител, връщайки се назад, си спомням за изживените емоции, за вълненията пред паметниците на героите, за смисъла на историческите събития, за ролята на похода за съхранение на националната ни идентичност. Той е най-голямата културна проява в Лудогорието. Важно е човек да знае историята си, да знае националния идеал на предците си, за да отстоява правата си. Ние, българите, сме горд народ, с

Борис Илиев с ръководителите на ученически групи

национална сваят, чест и достойнство. Няма съмнение, че с делата си ще преобразим тази земя и себе си, и нашия живот. Ще утвърждаваме българското национално самосъзнание. Свързани сме с тази земя, със земята на нашите деди и прадеди. Те са останали тук, на българска земя, завинаги, свързани с род и родина. Така и за нас историята отсъжда тя да остане завинаги земя българска... Заедно с това всеки един от нас си дава сметка, че не е достатъчно да се чувстваш българин само на 2-ри юни и 3-ти март или когато посетиш Батак, Перушица, Брацигово, Копривщица... Чувството на национален дълг трябва да ни съпътства непрестанно. Силни сме като българи, само трябва да го осъзнаем. Трябва да пазим българските светини – паметниците, родните къщи на героите, да ги превръщаме в места на паметта, за да възпитават и идните поколения и за да не бъдат заличени, както това се случи с една българска светиня – родната къща на знаменосеца на четата на Таньо войвода – Велко Дачев, в гр. Вятovo.

С моите възпитаници помним и тачим паметта на нашия съгражданин, големия родолюбец Борис Илиев, който проучи бойния път на четата и създаде този поход. С творческия си път като краевед той ос-

Поклон пред паметника на Таньо войвода

тави неизличима светла диря, която ще възпитава и занапред достойни за обществото ни личности. Провеждането на самия поход, както и културно-образователните дейности по време на излявата: участие и наблюдение на исторически възстановки; посрещане на четата на брега на Дунава; залавянето на Стефан Заралията; историческата възстановка на разбиването на четата под Керчан баир; преходите през местностите Палашча, Коджа Хендек и резервата Воден; концертите на Теодоси Спасов; представените театрални постановки, написани от самия Борис Илиев; уникалният спектакъл на танцьорките на Нешка Робева; тържеството на Керчан баир и възпоменателните тържества на гражданите в селищата, през които минава маршрутът на похода, са едно вълнуващо преживяване, което не може да се опише с думи, то трябва да се преживее. Революционната дейност на Таньо войвода

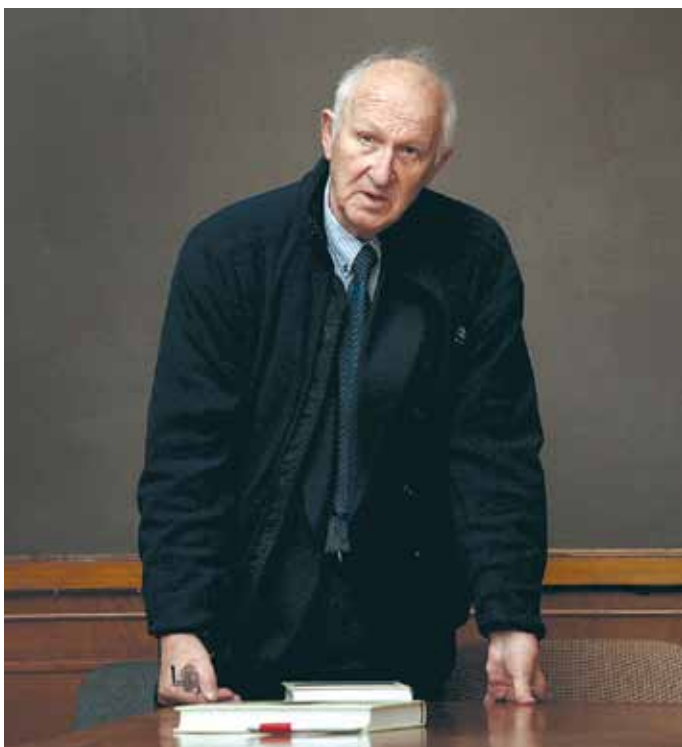
е достойна за памет и преклонение. Водачът на похода, д-р Анатолий Кънев, за нас е вдъхновяващ пример за подражание. Възхитени сме от работата на неговия прекрасен екип!

За мен беше удоволствие да участвам с моите ученици в този поход. Заедно с тях го очаквах с нетърпение всяка година. Той стана част от моя живот. Постарах се да развивам този поход, за да стане достойно на повече хора и да спечели нови привърженици. Чрез проекти работих за ритуализация на похода (ушиване на униформи, транспарант), споделяне на опит в гр. Пловдив за патриотичните измерения на похода. С проекта „Да популяризираме похода, да възкресим и съхраним подвига на Таньо войвода в историческата памет на България“ заехме 4-то място в Националната олимпиада по Гражданско образование в гр. Шумен през 2015 г., отбелязахме тържествено 30-ия юбилей на похода със състезания, презентации и с възстановки на исторически събития.

Учениците от СУ „Христо Ботев“ – Разград ще продължават да участват в похода „По пътя на четата на Таньо войвода“ с нов учител-водач.

И занапред бъдещите поколения ще отдават почит към паметта, героизма и саможертвата на героите, постигнали най-скъпото и скъпоценното – свободата на България. И да не забравяме, че свободата не е даденост, а за нея са дали живота си хиляди знайни и незнайни герои. Да пазим трудно извоюваната свобода, която чертае светлото бъдеще на младото поколение, което живее на тази героична земя, наречена БЪЛГАРИЯ!

Гл. учител: Атанаска Стойчева
Разград, 2017 г.

Акад. Васил Гюзелев (октомври 2015 г.)
Снимка: Иван Добромиров

КПД „Родно Лудогорие“ и редакционният екип на „Списание Път“ имат привилегията да се присъединят към поздравленията на академичната общност по случай юбилея на големия учен-историк, наш приятел, автор и консултант акад. Васил Гюзелев – На многая лета, Приятелю!

Поместваме текст на един от неговите ученици – Кирил Господинов, за да запознаем читателите на списанието с творческия път на един от най-вещите познавачи на Българското средновековие, учен с европейска известност, чиято научна продукция към настоящия момент възлиза на повече от 70 книги и над 500 студии, статии и рецензии, и има фундаментално значение за по-нататъшното развитие на проучванията по Средновековна българска история. Животът на акад. Гюзелев е вдъхновяващ пример за безрезервна отдаденост на изследването и преподаването на историята, за висок професионализъм и не на последно място – за родолюбие.

„ПЪТИЩАТА НА УМА И СЪРЦЕТО ЧЕСТО ПЪТИ ВОДЯТ В РАЗЛИЧНИ ПОСОКИ“ Акад. Васил Гюзелев на 80 години!¹

Кирил Господинов

През есента на 2004 г. в Института по византистика на Виенския университет на „Постгасе“ № 7, недалеч от „Щефансдом“, на едно следобедно неформално събиране проф. Петер Сустал, един от най-авторитетните представители на австрийската гилдия на византолозите, поднася сладкиш на сътрудниците и чуждестранните гости с думите: „Колеги, днес, на 19 октомври, проф. Васил Гюзелев от България има рожден ден. Искам по този повод да ви почерпя!“ По стара традиция австрийската столица, с нейните академични и културни учреждения, е гостоприемно средище за учените от България и Балканските страни. Сред гостите на института тогава се намира и моята колега д-р Десислава Найденова от Кирило-Методиевския научен център при БАН, която ми разказа тази случка преди няколко години.

Силно се впечатлих, въпреки че вече отдавна познавах академика и знаех за неговите контакти и известността му в средите на специалистите по средновековна история в големите университетски центрове в Европа. От една страна, на фона на nihilизма, който беше обзел българското общество в годините на прехода, се почувствах горд, че и в наши дни има български учени-историци, към които чуждестранната колегия се отнася с толкова искрено и дълбоко уважение. От друга, се замислих за пътя, който човек трябва да измине, за да стигне до почит и признание от мнозина, и то не само в своята родина, но и извън нея. В средновековното общество славата се е носела от уста на уста и в тази „социална мрежа“ е било трудно да натрапиш образа на човек, който не е заслужил „името си“ със значими дела. Във времето, в което живеем, „известността“ по-лесно може да бъде превърната от

---

¹ При написването на статията са използвани материали от книгите: В. Гюзелев. Словесен триптих. Изповеди–Слова–Размисли. София, 2010; Лѳтописецѳ. Оучителѳ. Самодрѳжецѳ. Сборник в чест на Васил Гюзелев по случай неговата 80-годишнина. Съст. М. Каймакамова и Г. Н. Николов. София, 2016.

резултат на усилията и постиженията на една личност в цел на нейните амбиции. Акад. Гюзелев винаги е избягвал търсенето на сензации в своите изследвания, а в медиите се е изявявал само във връзка със своята работа като специалист и проучвател на Средновековието. На възобновения наскоро Семинар по средновековна българска история в Историческия факултет той бе поканен като първи гост-лектор, не само, защото е основал този семинар в края на 70-те години на XX в., но и защото беше важно младите хора, които трескаво търсят насоките на своето бъдещо развитие, да имат пред себе си примера и опита на един учен, стигнал до върха в своето професионално израстване, живял пълноценно своя живот, посветил се с вдъхновение и отдаденост на каузата на изследването и преподаването на историята.

За дългия и плодотворен житейски и творчески път на акад. В. Гюзелев наистина може да се пише много, затова бих искал да открия накратко само най-важните моменти от него в следващите редове.

Роден е на 19 октомври 1936 г. в с. Раковски, на р. Марица, сега квартал на Димитровград. Майка му Рада Степанова е шивачка, а баща му Тодор Гюзелев е хлебар. Учи в родното си село, както и в Природо-математическата гимназия със засилено изучаване на чужди езици „Иван Вазов“ в Димитровград. Висшето си образование по история и археология получава във Философско-историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1954–1959), където през 1961 г. започва преподавателска работа като асистент по средновековна българска история. За зараждането на своите интереси към историята и за учителите, които са събудили у него обичта към миналото, в едно от ранните си интервюта той казва следното: „Любовта ми към историята първоначално формира моят дядо Вълчан Гюзелев, ученик на Стоян Заимов в Хасковското училище, фанатизиран родолюбец и стамболовист, у когото гореше духът на Възраждането. Учителят ми в прогимназията даскал Руси Иванов засили тази любов, учителката ми в гимназията Елисавета Борова ме накара да превърна

**Васил Гюзелев като ученик
в Димитровградската гимназия
(1950–1954 г.)**

попрището на историк в своя бъдеща съдба. Историк станах по призвание, по предопределение. По време на университетското обучение насочих своите интереси към средновековната българска история под въздействието на професорите Александър Бурмов (1911–1965) и Димитър Ангелов (1917–1996) и тогавашния асистент Петър Хр. Петров. Изключително много неща научих благодарение на честите си контакти с проф. Иван Дуйчев (1907–1986) от 1954 г. до неговата смърт“.

Първите му публикации през 1963–1964 г. са посветени

на проблеми на изворознанието, а през 1966 и 1967 г. издава и първите си две книги: *„Славяни и прабългари в нашата история“* (1966) и *„Момчил юнак“* (1967). Във фундаментален принос за развитието на българската историческа наука се превръща излязлата през 1969 г. монография *„Княз Борис Първи. България през втората половина на IX век“*. Проблематиката, свързана с християнизацията на българското общество през Средновековието и до днес остава сред основните теми в обемистото творчество на В. Гюзелев, на която той посвещава впоследствие още много студии и статии, както и книгата *„Покръстване и християнизация на българите. Извороведческо изследване с приложение“* (2006).

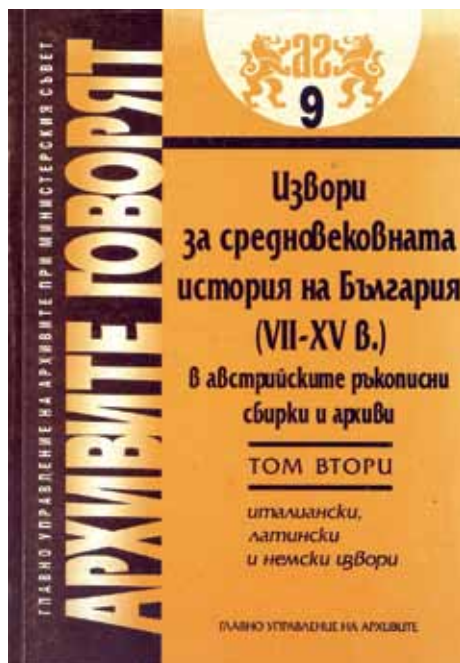
През 1969 г. той заминава на деветмесечна специализация по византистика и гръцка палеография във Виенския университет при проф. Херберт Хунгер (1914–2000), президент на Австрийската академия на науките и президент на Международната византоложка асоциация. Няколко години по-късно, през 1974 и 1975 г., по два месеца се обучава по латинска палеография при проф. Лайош Куморовиц (1900–1992) в Будапеща и при проф. Джео Пистарино (1917–2008) в Генуа.

Тези специализации се оказват важен етап в изграждането на В. Гюзелев като отличен познавач на проблематиката на латинската и гръцката палеография и на изворознанието от епохата на Средновеко-

вието. От този момент нататък и до днес, той се посвещава на издирването и публикуването на извори за средновековната история на България, като в своята дълга изследователска практика работи с най-важните български ръкописни сбирки, сред които тези в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Рилския манастир, Библиотеката на БАН, Националния църковен историко-археологически музей, а също и в редица архиви в чужбина: Испания – Мадрид, Барселона, Саламанка и Ел Ескориал; Италия – Венеция, Генуа, Торино, Ватиканската апостолическа библиотека и Секретния архив

на Ватикана; Унгария – Държавния архив, Библиотека „Сейчени“ и Библиотеката на Унгарската академия на науките; Австрия – Националната библиотека във Виена, Университетската библиотека във Виена и Държавния архив, и много други.

В резултат на продължителната си изследователска и събирателска дейност, насочена към издирването на нови извори през следващите десетилетия, акад. Гюзелев обнародва цяла поредица от трудове, началото на която поставя, превърналата се вече в класическа негова книга *„Средновековна България в светлината на нови извори“* (1981). Следват два тома с извори от австрийските ръкописни сбирки и архиви (*Т. 1. Български, други славянски и византийски извори* (1994); *Т. 2. Италиански, латински и немски извори* (2000), един том венециански документи за периода XII–XV в. (2001), два тома с географско-пътеписни съчинения (*„България е огромна област и многоброен народ. Земя на блажени. Средновековни географски съчинения за българските земи и българите (IV–XIV в.)“* (2012), *„Бях в три страни, които и трите се казват България“. Географско-пътеписни съчинения за България и българите от XV век“* (2014), един том, посветен на сметководната делова документация (*„Сметководна делова писменост от Българското и Европейското средно-*

вековие“ (2013). Понастоящем той работи върху няколко нови книги и научната колегия с нетърпение очаква тези следващи издания, тъй като те въвеждат нов изворов материал и се явяват основа за бъдещи проучвания. В това отношение В. Гюзелев остава предан и до днес на своето верую като историк: *Ex fontibus ad veritatem* (От изворите към истината). За своята работа и личните си преживявания, свързани с изнамирането и обнародването на изворов материал, по-късно той пише: „Няма нищо по-приятно и удовлетворяващо за историка от това да попадне на дирите на нови извори за историята на своя народ, пръв да влезе в съп-

рикосновение с тяхната информация и ако е възможно, пръв да оповести в научното дирене за тях“.

Въпреки разностранните си научни интереси в своите изследователски търсения акад. В. Гюзелев има предпочитания към духовната култура, обществото и институциите на средновековна България. В това отношение, заедно със споменатите по-горе изследвания, трябва да се посочи като основополагащ неговият труд „*Училища, скриптории, библиотеки и знания в България XIII–XIV век*“ (1985), с който той е избран през 1982 г. за професор по средновековна българска история в Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Наред с това важно място в научното му творчество заема регионалната история. Отделни проучвания той е посветил на средновековното минало на Хасково, Ямбол, Димитровград, Никопол, а историята на Добруджа и Черноморието в продължение на много години привлича неговото внимание, като сред поредицата от изследвания по тази проблематика бих открил поне две негови монографии: „*Очерци върху историята на българския Североизток и Черноморието*

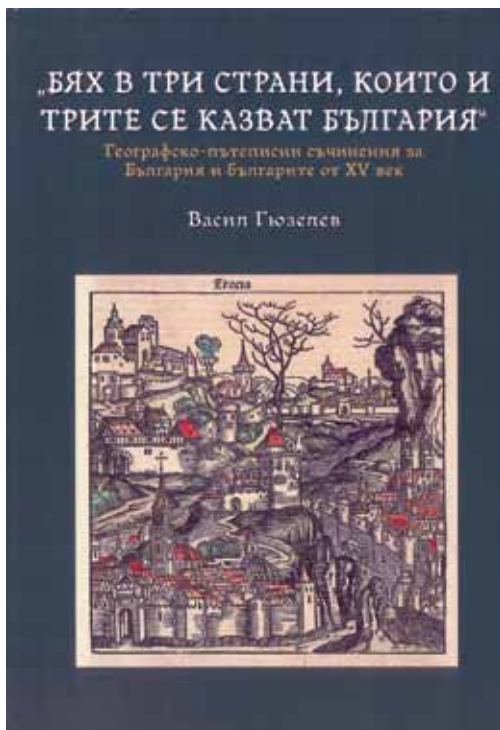
(*края на XII – началото на XV век*)“ (1995) и „*История на Добруджа. Т. 2. Средновековие*“ (2005) (в съавторство с Ив. Божилов).

През 1984 г. акад. В. Гюзелев е поканен за директор на Българския изследователски институт в Австрия. В продължение на пет години, през които ръководи неговата дейност, той е инициатор и организатор на редица мероприятия (конференции, симпозиуми, изложби, лектория по българска тематика), създава множество трайни контакти с различни европейски учени, публикува редица свои изследвания в авторитетни медиевистични издания, работи в австрийските и в германски-

те архиви и библиотеки, преподава в Института по византистика на Виенския университет, чете лекции в престижни университети в Грац, Залцбург, Кьолн, Трир, Гьотинген, Мюнхен и др. По-късно самият той определя този втори период от своето пребиваване във Виена като един от най-важните и плодотворни в своята кариера на изследовател и обществен деец: „Живеех в едно трескаво творческо напрежение, с голямо вдъхновение, защото виждах, че мога да бъда полезен като ратник не само в българската, но и в европейската наука“.

По време на своята дългогодишна научноизследователска дейност акад. В. Гюзелев заема и редица престижни длъжности като ръководител на национални изследователски центрове и учреждения, председател на научни комисии, организатор на международни форуми, чествания и много други.

Главен редактор е на авторитетни научни периодични издания, сред които: *Известия на Националния исторически музей*, II–IV (1975–1978); *Светогорска обител Зограф*, I–III (1995–1999); *Родина* (1996–1998); *Bulgaria pontica medii aevi*, I–II–III, IV–V₁₋₂, VI–VII (1981–

2008); *Mitteilungen des Bulgarischen Forschungsinstitutes in Österreich*, VII–XI (1985–1989); *Miscellanea bulgarica*, II–VII (1986–1990); *Голяма енциклопедия „България“* (от 2003 г.); *Bulgaria Mediaevalis*, I–VI (от 2010 г.).

Членува в редица български и чуждестранни дружества и общества: Австрийско византоложко дружество (от 1969 г.); Българско историческо дружество (от 1972 г.); Австрийско археологическо дружество „ProTeurnia“ (от 1984 г.); Сдружение на медиевистите в Германия (от 1985 г.); Международна асоциация на медиевистите с център Лувен (от 1985 г.) и др.

Директор е на Националния исторически музей в София в периода 1975–1977 г. От май 1997 г. е председател на Националната комисия по византистика и медиевистика, а през 2000 г. става председател на Археографската комисия към Народната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“.

Носител е на много ордени, отличия и награди. През 2003 г. получава престижната Хердерова награда, която му е връчена за „забележително участие в мирното разбирателство между народите“, като „историк, който със своето творчество е направил известна историята на своята страна и на Балканите в Западна Европа и САЩ, както на учените, така и на една широка публика“.

През същата 2003 г. е избран за редовен член (академик) на Българската академия на науките.

От 2004 г. той е председател на Асоциацията на византистите и медиевистите в България. Президент е на Организационния комитет на 22 Международен конгрес за византийски изследвания, проведен в София (22–27 август 2011 г.). Събитие, което става перла в короната на неговия десетилетен опит като организатор на науката.

И накрая бих искал отново да се върна на въпроса за значимостта и трайността на постиженията в човешкия живот, за изборите и съдбоносните решения в него. В слово, посветено на ролята, която Димитровградската гимназия е изиграла в годините на неговата младост, и на значението, което тя е имала за формирането му като личност с разностранни интереси, акад. Гюзелев споделя за себе си нещо твърде любопитно, а същевременно и много поучително: „Колкото и странно да изглежда сега за тези, които ме познават и знаят обекта на моите занимания – средновековната история на България и Европа, в ученическите си години бях отличен математик. Дори успех да спечеля в X клас републиканска математическа олимпиада... заради което до края

на живота си учителката Николова, когато ме срещнеше, не забравяше да каже, че с избора на историята съм извършил голяма грешка, защото моето призвание било в математиката. Това едва ли е така, но не трябва да се забравя, че пътищата на ума и сърцето често пъти водят в различни посоки“.

Наистина, човек който в ранните си години е работил усърдно да усъвършенства своите умения и да натрупа знания, би могъл в течение на своя живот да разгърне потенциала си в различни области и професии, но онова, на което би могъл да се посвети, той разпознава само чрез „разбирането“, което сърцето може да му даде. Макар и учените да се славят като рационални и скептични хора, то често това се отнася само до методите на тяхната работа, но не и до жизнената им мотивация. Казано по друг начин – знанието също върви по пътя на любовта! Лесно се уморяваш, ако се трудиш за една кауза, която не обичаш. Лесно се предаваш, ако не следваш целите си, разпален от силно желание. И силите, и търпението, лесно те напускат, ако не обичаш безрезервно онова, на което си отдал живота си. В това се състои, според мен, и отговорът на въпроса къде се крие тайната на успеха. Въпрос, който ние винаги си задаваме, когато се срещаме с личности, реализирани в най-голяма степен на своето поприще. Чрез избора и различаването се проявяват нашите ценности и нашият морал. А дали съумяваме да вземем правилните решения за себе си и за своето развитие в бъдеще, зависи до голяма степен и от идеалите, които си поставяме, и примера, към който се стремим. Средновековните текстове с техните послания, книгите, носещи прозорливостта на вещицата познавач на миналото и примера, който да следваме – това са духовните дарове, които акад. В. Гюзелев ни оставя. Като негови съвременници днес само отчасти ще ги разберем и оценим, а с повече мъдрост в тях ще вникнат поколенията след време. С онази мъдрост, която само историята ни дава, за да претеглим човешките дела.

Априлското въстание и значението му за започването на Руско-турската освободителна война

Априлското въстание е едно от най-важните събития, които водят до започването на Руско-турската освободителна война. Българите много добре знаят, че те няма да се справят, но колкото по-кърваво бъде въстанието, толкова по-голямо внимание ще привлече.

На проведените заседания от 11 ноември до 25 декември 1875 г. бил обсъждан въпросът за бъдещото въстание. Революционерите решили то да се проведе през пролетта на 1876 г. На подготовката и организацията на въстанието било отделено най-много внимание. Във връзка с това бил подготвен подробен план за действие. Всички в Гюргевския комитет мислели, че за по-добрата организация на въстаническите действия трябва да се създадат окръзи, които да бъдат ръководени от апостоли. Били създадени четири революционни окръга: Търновски – с главен апостол Стефан Стамболов; Сливенски – с главен апостол Иларион Драгостинов; Врачански – начело с апостол Стоян Заимов и четвъртият – Пловдивски – с главен апостол Панайот Волов. Тази информация за събитията черпим от историографа на въстанието Захари Стоянов. Според Никола Обретенов имало и Пети революционен окръг – Софийският, но впоследствие се оказало, че там няма изградена революционна организация, затова той отпаднал.

В началото на 1876 г. определените апостоли преминали Дунава по леда и се отправили към своите райони, където започнали подготовката за въстанието. На 14 април 1876 г. в местността Оборище, недалеч от Панагюрище, организирали тайно общо събрание, за да обсъдят и да решат важни въпроси, свързани с въстанието. Много скоро след приключването на събранието на турците им станало известно решението за въстание. Съобщението било направено от Ненко Терзийски, който побързал да уведоми конака в Пазарджик. Поради това в Копривщица на 20 април пристигнало наказателно отделение от турски войници, за да арестуват Тодор Каблешков, но членовете на местния комитет се организирали много бързо и се стигнало до първото кръвопролитие. За кратко време въстаниците овладели Копривщица. Те побързали да напишат известното „кърваво писмо“, с което обявили началото на въстанието. Когато Бенковски получил

писмото, веднага сформирал така наречената „Хвърковата чета“, в която се включили около 200 въоръжени конници. Тя предприела обиколка на селата северозападно от Панагюрище. По най-бързия начин било ушито и знамето от учителката Райна Попгеоргиева, известна още като Райна Княгиня. За съжаление в другите части на българските земи все още не било обявено въстание и това помогнало на турските войски да насочат редовната и нередовната войска срещу Панагюрско. Град Панагюрище се държал три дни, но на 30 април турците влезли в него и избили българското население.

В Перушица в най-критичния момент населението потърсило спасение в Божия храм. Когато стените започнали да поддават на напора на турците, някои от по-смелите перушеници, като Спас Гинев, Кочо Честименски и други, сами убили децата си, жените си и накрая себе си, за да не позволят на башибозука да издевателства над тях. Ожесточение и смърт имало навсякъде. В Батак например били посечени повече от 5000 жени, мъже и деца. Именно на това градче искам да посветя следващите редове от есето си. Баташкото клане, най-жестокото събитие по време на Априлското въстание. Невинни жени, деца, в опита си да се спасят, били наръгвани и обезглавявани от башибозуците. Много хора успели да стигнат до единствената неопожарена сграда – училището, но повечето умрели от недостиг на кислород и обезводняване. За да не умрат, останалите започнали да дълбаят, за да намерят подпочвена вода. Няколко дена по-късно, войската намерила хората, скрити в училището, и започвали да ги избиват. Много жени били изнасилвани и пребивани до смърт, за да приемат исляма. Малко от тях се спасили именно като приели исляма, останалите убивали себе си и семействата си. Скоро за тази жестокост се разчуло в Западна Европа и Русия. Много журналисти започнали да пристигат в българските земи, за да видят с очите си онова, за което се говори в цяла Европа. Армията не успяла да скрие всички трупове и смрадта се носела във въздуха около три месеца.

Събитията от 1876 г. породили съчувствие в много хора по света, между които Макгахан, Карл Шнайдер, Юджийн Скайлър, Едуин Пиърс и много други видни журналисти и общественици, които информирали хората в своите страни за варварската същност на Османската империя.

От всичко казано можем да си направим извода, че Априлското въстание е основната причина за започването на Руско-турската освободителна война. Цялото това клане е привлякло вниманието на

Европа и Русия. Много невинни хора са заплатили с живота си, за да бъде България свободна.

Никога няма да забравим мъчениците, дали живота си за България!

Юнона Николева, V б клас
СОУ „Йордан Йовков“, гр. Тутракан

Априлското въстание 1876 г. и значението му за последвалата Руско-турска освободителна война 1877–1878 г.

Априлското въстание е едно от най-колосалните по своята значимост събития в дълговековната история на нашето отечество. По своята организация, мащаби и обществена ангажираност, по своите исторически последици това независимо от външни сили движение е най-величествената и трагична страница от историята на националното ни Възраждане. За да разберем въстанието и неговото значение за последвалата Руско-турска освободителна война трябва да обърнем внимание на предшестващите го събития, които се случват на Балканския полуостров и които определят тогавашните настроения.

Априлското въстание от 1876 г. се поражда основно от желанието на всички българи да бъдат най-после, след петвековно робство, свободни. Разбира се, то е повлияно от други външни събития, случили се по това време. Това са отвоюването на Българската църковна независимост, Гръцката революция, въстанието в Босна и Херцеговина и много други противопоставяния на поробените народи в границите на Османската империя. Гръцката революция от 1821–1829 г., която има голям успех, а и породената от нея Руско-турска война (1828–1829 г.) успяват да нанесат унизително поражение на османския султан. Целият този хаос на Балканите събужда вниманието на Европа, ражда се една малка искрица, която обещава да възпламени целия полуостров, а заедно с него да изпепели Османската империя. По-късно през лятото на 1875 г., след като Босна и Херцеговина въстават и Югоизточна Европа отново разбужда духовете, родният БРЦК активизира подготовка за въоръжено българско въстание. В Букурещ на извънредно народно събрание на БРЦК на 12 август същата година, инициатирано от Христо Ботев, Иван Драсов и Стефан Стамболов, се взима решение на 16 (28 по стар стил) септември 1875 г. да се вдигне масово въстание в България. Опирайки се на създадените от Васил Левски окръжни центрове на БРЦК, се изготвя план за действие. Той обаче не е много реалистичен и съобразен с тогавашната обстановка и кратките срокове. Вследствие на това въстанието от 1875 г. няма голям успех и е потушено. БРЦК се разпада, сред обществените среди настъпва смут.

Неугасващите надежди на младите български дейци обаче са същите и са отразени точно от думите на Н. Обретенов: „...или ще умрем всинца, или ще освободим България“. Точно тези млади български лъвове се събират в Гюргево под ръководството на Ст. Стамболов и решават да организират ново въстание през пролетта на 1876 г. Гореща революционна кръв потича по вените на Родината, навсякъде се създават нови въстанически центрове. Всички села и градчета се готвят и имат тайни комитети. Не всичко обаче върви добре, темповете са твърде неравномерни, а и времето не достига. Изключително трудна е всякаква комуникация между революционерите. Липсва и ясно стратегическо мислене. Въстанието избухва на 20 април 1876 г., близо 10 дни преди планираното. Случва се така поради непредвидени обстоятелства и тази изненада повлиява отрицателно на цялата бунтовническа акция. Всичко това заплашва да провали отново организацията. Макар че някои градове и области имат успех, в други въстанието бързо е потушено, а трети дори не успяват да въстанат. Цялото действие е пред провал, турската армия потушава яростно бунтовете, на места има нечувани кланета. До средата на лятото въстаническата дейност е напълно потушена. Надеждите на цялото отечество са разбити на пух и прах. Хиляди борци – деца на майка България, скочили смело в боя, сега или лежат пронизани по полята и горите на родината, или са обречени на доживотни мъчения в затворите на поробителя. Няма как да забравим и онези хиляди мъже, жени и деца, които са безмилостно изклани от турските войници. Кървавата трагедия, в която показваме волята си за свобода, предизвиква мощна вълна от съпричастност и защита на българския народ. За пръв път в историята ни се обръща толкова голямо внимание и съчувствие от страна на цивилизования свят. Публикуват се репортажи в цяла Европа, а и оттатък океана, представящи целия ужас на турската деспотия. Чудовищният живот, който българите и другите народи живеят в границите на толкова консервативната и западна Османска империя, най-сетне попада в полезрението на останалия свят. Светът е удивен от неустрашимата саможертва на толкова много българи, готови да се хвърлят срещу непобедимия враг, без страх и с невиджана смелост, само с една едничка цел – да освободят своята родна земя. Тази жертвоготовност, решителност и храброст, която нацията ни показва, са пример за най-висшите човешки ценности. В защита на народа ни издигат глас най-великите умове на епохата – Джузепе Гарибалди в Италия, Виктор Юго във Франция, Чарлз Дарвин в Англия, Всеволод Гаршин, Иван Тургенев, Фьодор Достоев-

ски, Лев Толстой, Дмитрий Менделеев, Иван Сеченов и много други в Русия. Протести и митинги в защита на българите разтърсват Стария континент, естествено най-силен отзвук има в Русия. Руската демократична общност, аристокрацията и църква искат ясно да се разбере, че е време да се реши българският въпрос.

Русия подема решителна дипломатическа офанзива, с която предлага България да бъде разделена на две автономни области: Източна със столица Велико Търново и Западна със столица София. Налице е вмешателство на Великите сили за разделянето на България, защото Европа се страхува от създаването на силна славянска държава на Балканите. Турция, притисната от Великобритания да приеме договорката, обаче отхвърля проекта на Запада. Империята е в период на упадък и не желае да губи територии в никакъв случай, особено когато в това е замесена и Русия. И така единственото възможно останало решение остава войната. През януари – март 1877 г. Русия и Австро-Унгария сключват две конвенции. Австро-Унгария като съседна страна също разбира за българското въстание и предстоящият конфликт може да ѝ донесе някои облаги, но не се знае на коя страна ще застане тя. Затова Русия действа, тя признава правото на Хабсбургите да анексират Босна и Херцеговина, срещу това те да останат неутрални, ако също така към Русия бъде присъединена Южна Бесарабия. Разтревожената Великобритания, желаеща да запази своите позиции при Високата порта, моли Турция да сключи нов договор в полза на България, като последен опит за мирно решение. Турция се противопоставя и отказва каквито и да е действия в чужда полза. Това дава зелена светлина на Александър II и руският император привлича на своя страна Румъния с обещанието, че след войната към нея ще бъде присъединена Северна Добруджа. Войната е на път. За осъществяването ѝ са сформирани две армии – Дунавска и Кавказка. От страна на съюзника има над 200 хил. души заедно с 40 хил. румънци, 25 хил. черногорци и близо 7500 български опълченци. Те ще се изправят пред султанската армия, която тогава наброява повече от 300 хиляди. Нейна голяма слабост обаче е разпокъсаността ѝ в границите на империята. На 12 (24) април 1877 г. в Кишинев (днешна Молдова) е прочетен манифест на император Александър II, с който се обявява война на Турция. Още на следващия ден руската армия пресича р. Прут и се отправя към България. В следващата една година се водят ожесточени боеве. Първият освободен град е Свищов, а след него, с цената на стотици жертви, един по един се освобождават десетки други села и градчета. До началото на 1878 г.

Руската армия има голям успех. Това, за съжаление, не се харесва на Великите сили, които заплашват Русия. Изправена пред заплаха от международен конфликт, тя свиква мирна конференция за решаване на войната. Тук идва чаканият от българите момент. На 19 февруари (3 март) 1878 г. в градчето Сан Стефано е подписан мирен договор между Русия и Турция, който дава суверенитет на България като автономно княжество. Всеки опит да се омаловажи Руско-турската освободителна война от 1877–1878 г. би бил поругателство срещу историята.

Независимо от целите, които преследвала, Русия действително осъществила освобождението на България. По-късно се разбира, че Санстефанският мирен договор е чисто и просто една илюзия, която по-нататък е разрушена от последвалия Берлински договор. Всички тези илюзии и измами не бива, а и не могат да засенчат смелостта и жертвата на българи, руси, румънци, финландци и много други, които дават живота си в Руско-турската война. Те го правят с ясната цел да освободят България. Априлското въстание е едно гигантско постижение на нацията, именно то показва на света, а и на самите българи, че България е жива. Стременията на нашата млада нация и смелостта на народа ни, довели до Освободителната война, показват веднъж и завинаги на света, че родното хилядолетно отечество е достойно да заеме своето място на картата на Европа.

Христо Иванов Палов, IX клас
СОУ „Христо Смирненски“, гр. Гурково

Таньо войвода през призмата на съвременния и модерен свят

Днес България е свободна държава! Страна, в която можеш свободно да живееш и да изказваш своето мнение! Всеки има правото да живее в свободна държава, да дава гласност на своите мисли и действия и да не се страхува, че след това ще има лоши последствия.

Всеки човек би искал да бъде свободен, защото това е едно от най-ценните неща в живота. Но предците ни, живели в петвековното робство, не са имали правото да бъдат свободни. Затова те са се борили за така милото ни отечество. Смели, храбри, непобедими революционери са оставили светла искрица в нашата история. Някои ги познаваме, други – не. Но е важно ние да показваме своята благодарност и уважение.

Историята на България е изпълнена с много тъжни, кръвопролитни моменти, но не са никак малко и тези, в които тя е преживяла славни мигове, благодарение на смелите патриоти, които са дали живота си за нашата родина. Българи, за които най-важно е бъдещото поколение да живее в свободна държава! Един от славните български революционери е Таньо Стоянов, известен като Таньо войвода. Той е дал живота си за свободата на българската държава. Храбър и непоколебим, загива на хълма Керчан баир. Макар да не доживява свободата на родината си, той е имал честта да се бие за нея, смело и храбро. Винаги ще го помним и почитаме, както и останалите български патриоти! Той е велик, той е непобедим!

Много личности са мечтаели да почувстват поне за малко какво е да си свободен. Много са били хората, които са жадували да видят България свободна! Да живеят в нея, без да се страхуват, а младите – да създадат семейства, с които да живеят дълго и щастливо.

Днес обаче времето е различно. Няма кръвопролитни битки както в миналото, няма го робството. Ние само можем да бъдем благодарни на тези, които са извоювали с много усилия и смелост свободата ни, защото няма по-голямо щастие от това да си свободен! Когато си свободен, имаш всичко! Затова ние, които живеем в настоящето, ако искаме поне малко да приличаме на Таньо войвода, трябва с всички сили да се борим да опазим свободата си. Не трябва да допускаме отново историята на нашата държава да бъде потъпкана, а свободата ни

да бъде погубена. Навсякъде, във всяко училище, във всеки час по история, трябва да възраждаме хората, дали живота и кръвта си за нас, за нашата свобода. Всеки трябва да познава тези, които са оставили деца сираци, жени вдовици и почернени майки, за да може днес ние да сме свободни. А ние трябва поне малко да притежаваме от тяхната храброст, от тяхната смелост, от жаждата им за свобода. Хората трябва да бъдат като Таньо войвода и всички негови съратници. Всички ние трябва да почитаме борците за свобода. Ежедневно минаваме покрай техните паметници и би трябвало да показваме своята благодарност и уважение. Най-малкото, което можем да направим, е да запазим минутата мълчание и поднесем цветя. Хората, борили се за нашето свободно бъдеще, заслужават да бъдат почитани и уважавани. Всеки човек би могъл да допринесе за това. Има много интересни книги и филми за славното минало на България, от които може да научим много. Ежегодно се организират конкурси, посветени на българските революционери. Всяка година се провежда поход „По пътя на четата на Таньо войвода“, в който всеки може да покаже своята благодарност, почит и уважение към този велик борец за свобода. Ние винаги ще пазим в сърцето си делата на славния и смел Таньо войвода и четата му, които са загинали за свободата на България! Поклон и памет пред загиналите за свободата на България!

Теодора Радостинова Евгениева, VII а клас
ОУ „Любен Каравелов“, гр. Попово

Таньо войвода през призмата на съвременния и модерен свят

Атанас Стоянов Куртев, по-известен като Таньо Стоянов или Таньо войвода, е български революционер, войвода на чета, участвала в Априлското въстание от 1876 г.

Таньо Стоянов е роден на 5 април през 1846 г. в заможна и многочислено семейство в град Сливен. Учи в родния си град, след което става търговец на добитък (джелепин). Има много прякори, но най-известни са: Домусчиев, Уйгунсуза и Диарбекирски.

Левски успява да го привлече към революционното движение и така Таньо Стоянов се превръща в един от основателите на Сливенския частен революционен комитет на Вътрешната революционна организация през 1871 г. Една година по-късно Левски го определя за апостол в Ескиджумайско, Османпазарско, Котленско и Хаджиоглупазарджишко. Стоянов веднага се заема с дейността на куриер, но скоро след това е заловен от османските власти и е откаран в Цариград, където през септември същата година е осъден на доживотно заточение в Диарбекир, Кюрдистан (откъдето идва и прозвището му Диарбекирски). През 1875 г. заедно със своя зет – Георги Гиндев от Сливен, успява да избяга от Диарбекир, стига до Румъния и се установява в Браила. По-късно същата година е извикан в Букурещ и определен за апостол в Сливенско. Преминава в Османската империя и във Варна се среща с дошлия от Цариград Иваница Данчев, от когото получава инструкции. Провежда срещи и с поп Харитон и Стоил войвода, и Панайот Хитов.

Сам организира чета от 28 души.

- Велко Дачев Тишев – знаменосец на четата.

Още 19-годишен тръгнал с хайдушка дружина и по гурбети из Влашко. През 1866 г. бил с четата на дядо Жельо. След това скитал като градинар по градовете от Оршова до Галац, докато се установил в Олтеница. Тук бил сред групата момчета, които били подготвени и въоръжени от Олтенишкия комитет и се включили в състава на Таньовата чета. Като опитен революционер с хайдушки стаж бил определен за знаменосец на четата. Като такъв останал с нея до последното ѝ сражение на 27 май. След разгрома на четата бива заловен, но после е освободен. Жени се в Чирпан и се заселва в с. Вятovo, Русенско, където оставя наследници и почива на 10 септември 1921 г.

- Стефан Николов Заралята – доверен човек на войводата и водач на четата.

Останал рано сирак, той изучил абаджилъка в Стара Загора и в Цариград и решил да открие своя абаджийница в родното си село. Сичът на бея обаче се опитал да обезчести сестра му и Стефан го убил, след което хванал гората и станал народен отмъстител. В началото на февруари 1876 г. заминава за Румъния, където била сестра му. Тя шила знамето на Таньовата чета. Стефан се сблизил с войводата и станал негов доверен човек. Когато се прехвърляли в Олтеница, той придружавал каруцата с оръжието. След преминаването в България, Стефан бил водач на четата и неин куриер до залавянето му в Побит камък на 19 май 1876 г. Бил откаран в Разград, а след това в Русе, където е съден и осъден на смърт. Обесен е в същия ден следобед. Въжето три пъти се късало и тълпата викала „милост“, но палачите го обесили.

- Петър Иванов Русков, наричан след Освобождението Комитата, бил най-младият, 23-годишен, в четата.

Роден е през 1853 г. в Сливен в заможна семейство. Бил съмишленник на революционните дейци. Заплашен от арест, през 1873 г. избягал в Румъния и се установил като търговец в Браила. Там той се включил в четата. С четата бил до 23 май, когато паднал от скалите при с. Костанденец и се изгубил. На 27 май бил заловен при с. Посабина, Поповско, докаран заедно с главите на трима от другарите му в Разград и съден в Русе. Осъден бил на три години затвор и откаран на остров Родос. След Освобождението се заселил в гр. Кубрат, където имал хан и кръчма. Оставил наследници – син и дъщеря. Починал на 9 септември 1926 г. Оставил е писма и автобиография.

На 16 срещу 17 май 1876 г. четата тръгва от Олтеница, минава Дунава, слиза при село Пожарево, Тутраканско, и тръгва на юг към Стара планина с цел да се подпомогне въстанието във Втори сливенски революционен окръг. Четата на Христо Ботев минава Дунава същия ден при Козлодуй. Пътят на четата на Таньо войвода минава през Делиормана покрай преобладаващо турски села и скоро е открита. След нея тръгват потери. Води три последователни сражения – при село Ломци, на хълма Припека при Светлен и последното на 27 май 1876 г. на Керчан баир при село Априлово, в което четата е разбита. Четниците се разбягват, а Таньо войвода започва ръкопашен бой с турците, за да могат другарите му да се оттеглят в Балкана. След като убива шестима турци с ятагана си, войводата пада убит. Главата му е отрязана и разнасяна по пазарите из околните села за сплашване на местното българско население.

Въпреки разгрома на четата, тя успява да остане във времето и до днес и намира своето място в историята. Доказателства за признанието на българския народ към храбрия войвода има много:

- Има издигнати паметници в градовете Сливен, Тутракан, Разград и Попово, село Априлово и др.
- Неговото име носят улици в градовете Сливен, Стара Загора, Силистра, Хасково и др.
- От 1985 г. ежегодно от 30 май до 2 юни се организира четиридневен поход „По стъпките на четата на Таньо войвода“.
- Неговото име е увековечено и от две български народни песни: „Песен за Таньо войвода“ в изпълнение на Бинка Добрева и „Песен за Таньо войвода“ от Поповско, съчинена и изпята от гайдаря Васил Чанков от с. Светлен и цигуларя Марин от Кардам. Открита е от Пламен Събев от Попово в архива на фолклориста Стоян Шиклев.
- Дом за деца, лишени от родителски грижи, в Асеновград също носи неговото име.
- Единственият опит за документално пресъздаване на подвига на четата е издаденият през 1969 г. очерк „Таньо войвода“ от поредицата „Героична летопис“ на Издателството на Отечествения фронт, написан от Борис Илиев.

Подвигът на Таньо войвода трябва да остане жив чрез нас, за да пребъде във вековете тази жива история. Походът „По стъпките на четата на Таньо войвода“ създава условия за формиране на патриотизъм, чувство на национална идентичност, почит и признателност към героите, отдали живота си за свободата на България. Това е нашият знак за приобщаването ни към общоевропейското културно и духовно наследство.

Източници на информация

- <http://www.voivodi.eu/vojvodi/tano-vojvoda>
https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B0%D0%BD%D1%8C%D0%BE_%D0%A1%D1%82%D0%BE%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2
 Учебник по история и цивилизация за 11 клас – профилирана подготовка – изд. „Просвета“.
 История на България. Том 6. Изд. на БАН. С., 1987.

Мартин Тихомиров Тодоров и Радостина Мариянова Петкова,
 X клас. Първа езикова гимназия, гр. Варна.

Четата на Таньо войвода

Какво ли знаем ние за мечтата,
на тез, които паднали са за свободата
и дали са живота, и душата,
за да живеем ние в мир на таз земя!
И четата на Таньо – наш войвода,
проправяла си път в мъка и в неволя.
Били са гладни, жадни, боси,
но в боя те били са безпощадни.
И молим се ние за душите
на тези хора тъй безстрашни и добри.
За нази те умряха, за нашата България!
Гордеем се и помним ви, чеда на чета славна!

Маринела Стефкова Стефанова, XI б клас
СОУ „Йордан Йовков“, гр. Тутракан

Априлското въстание

Велик и славен българският род
бе поробен и превърнат в роб.
Но с таз нерадостна съдба
не се предаде или примири.
И славният народ реши
вековните окови да строши.
Непримирими бунтове безброй
се сипеха като порой
върху тирана вековен.
Но най-страшното послание
е Априлското въстание,
което отвори в сърцето на тирана
голяма и жестока рана.
То бе потушено
и с кръвта на мъртвите платено.
Но издигна мост към свободата
и изписа имената
на славните герои
със златни букви в небесата.

Радослав Нейчев, V а клас
СОУ „Йордан Йовков“, гр. Тутракан

ПРОТОКОЛ
за класиране на участниците в Националния конкурс-викторина
за ученически текстове, рисунки и мултимедия,
посветен на похода „По пътя на Бедреддин“

ТЕМИ:

- 1. Времето на Бедреддин (1359–1420 г.) и неговото въстание (1413–1418 г.)**
- 2. Идеите на Бедреддин през призмата на съвременния и модерен свят.**
- 3. Светът е за всички – тема за рисунка.**

Днес, 10.02.2017 г., **комисия за рисунка** в състав:
акад. Светлин Русев, проф. Десислава Минчева, д-р Анатолий Кънев,
като разгледа получените рисунки, направи следното класиране:

I група – от I до VIII клас

I награда – 70 лв.:

– Ивалин Петров – VIII клас, ПГСАГ „Проф. арх. Стефан Стефанов“, гр. Монтана

II награда – 40 лв.:

– М. Николова – V клас, ОУ „Св. Климент Охридски“, с. Стоян Михайловски

III награда – 20 лв.:

– Селин Ибрямова, Мюжгян Ибрямова и Джейда Бакиева – II клас, ОУ „Св. Паисий Хилендарски“, с. Езерче

Поощрителна награда:

– Айлин Шефкетова – VII клас, ОУ „Св. Климент“, с. Юпер

– Любомира Бойчева – VII клас, СОУ „Йордан Йовков“, гр. Тутракан

– Сидика Адем – VI клас, СУ „Любен Каравелов“, гр. Варна

II група – от IX до XII клас

I награда – 70 лв.:

– не се присъжда

II награда – 40 лв.:

– не се присъжда

III награда – 20 лв.:

- не се присъжда
- Поощрителна награда
- не се присъжда

Днес, 10.02.2017 г., **комисия за есе и стихотворение** в състав:
Джена Славова, д-р Тихомир Стефанов, д-р Стефан Рангелов
направи следното класиране:

Награди – есе:

I група – от I до VIII клас

I награда – 70 лв.:

- Ралица Димитрова Димитрова – VI клас, СОУ „Васил Левски“, гр. Русе

II награда – 40 лв.:

- Айлин Кемал – VI клас, ОУ „Христо Ботев“, гр. Исперих
- Моника Валериева Заимова – VI клас, ОУ „Св. св. Кирил и Методий“, гр. Кърджали

III награда – 20 лв.:

- Есил Бюлент Бейлюл – VIII клас, ОУ „Васил Априлов“, гр. Исперих
- Мелда Шабан Сали – VIII клас, ОУ „Васил Априлов“, гр. Исперих

Поощрителна награда:

- Даяна Живкова Димитрова – VII клас, ОУ „Неофит Ридски“, гр. Габрово
- Деяна Пламенова Кятина – VIII клас, ПГСАГ „Проф. арх. Ст. Стефанов“, гр. Монтана

Селин Сезгин Ниази – VI клас, СУ „Йордан Йовков“, гр. Тутракан

II група – от IX до XII клас

I награда – 70 лв.:

- не се присъжда

II награда – 40 лв.:

- Йоана Иванова Трънкова – X клас, ТГ „Княз Симеон Търновски“, гр. Стара Загора
- Мартин Тихомиров Тодоров – XI клас, ПЕГ, гр. Варна

III награда – 20 лв.:

- Марин Лечев Лечев – X клас, СОУ „Любен Каравелов“, гр. Варна
- Мелис Мазям Юсуф – XII клас, СУ „Йордан Йовков“, гр. Тутракан

- Полина Иванова – IX клас, СУ „Христо Ботев“, гр. Тутракан
- Христо Иванов Павлов – X клас, СУ „Христо Смирненски“, гр.

Гурково

Поощрителна награда:

- Василена Йорданова – IX клас, СУ „Христо Ботев“, гр. Тутракан
- Десислава Христова Георгиева – X клас, ПГО „Станка Николица

Спасо-Еленина“, гр. Разград

- Илия Зан Тхан-Ву – X клас, ПГ, гр. Кубрат
- Николета Данчева Димитрова – XI клас, СУ „Никола Йонков

Вапцаров“, гр. Силистра

- Преси́ла Боянова – IX клас, СУ „Христо Ботев“, гр. Тутракан
- Симона Росева Чаушева – IX клас, ПГТ „Проф. д-р Асен Златаров“, гр. Кърджали

- Християна Данаилова Раева – XII клас, СУ „Йордан Йовков“, гр.

Тутракан

Награди – стихотворение:

I група – от I до VIII клас

I награда – 70 лв.:

- Емилия Красими́рова Момчи́лова – I клас, СУ „Св. св. Кирил и Методий“, с. Крупник

II награда – 40 лв.:

- Иван Йорданов – VIII клас, СОУ „Н. Й. Вапцаров“, гр. Силистра

III награда – 20 лв.:

- Станислав Валенти́нов Савчев – VIII клас, ОУ „Васил Априлов“, гр. Исперих

Поощрителна награда:

- не се присъжда

II група – от IX до XII клас

I награда – 70 лв.:

- не се присъжда

II награда – 40 лв.:

- Християна Данаилова Раева – XII клас, СУ „Йордан Йовков“, гр. Тутракан

III награда – 20 лв.:

- Светлана Янкова Великова – X клас, СУ „Васил Левски“, гр. Дулово

Поощрителна награда:

- не се присъжда

Днес, 10.02.2017 г., **комисия за мултимедийна презентация** в състав:

Боряна Мекушина, д-р Христина Вътова, Росица Филипова
направи следното класиране:

Награди – мултимедиен проект:

I група – от I до VIII клас

I награда – 70 лв.:

– Петьо Мариянов Иванов и Тацяна Жулиетова Андонова – V и VIII клас, СУ „Христо Смирненски“, гр. Стара Загора

II награда – 40 лв.:

– Арзу Невзат Шавкед и Веселина Свиленова Станчева – VII клас, III ОУ „Димитър Благоев“, гр. Шумен

III награда – 20 лв.:

– Кристиан Радославов Комитов – VIII клас, ОУ „Любен Каравелов“, гр. Попово

Поощрителна награда:

– Васил Николаев Станев и Теодор Емилов Терзиев – VII клас, III ОУ „Димитър Благоев“, гр. Шумен

– Пламена Неделчева, Светослав Теодоров Станчев и София Николова – VI клас, XI СУ „К. Константинов“, гр. Сливен

II група – от IX до XII клас

I награда – 70 лв.:

– Берна Юзджан Шабан – X клас, СУ „Васил Левски“, гр. Главиница

II награда – 40 лв.:

– Антонина Любомирова Лозанова – X клас, ППГ „Екзарх Антим I“, гр. Видин

– Тодор Николушев и Теодосий Харитов – X клас, СУ „Любен Каравелов“, гр. Добрич

III награда – 20 лв.:

– Светлана Янкова Великова – X клас, СУ „Васил Левски“, гр. Дулово

Поощрителна награда:

– Гергана Красиминова Патинова – IX клас, СУ „Георги Бенковски“, гр. Пазарджик

– Камелия Аннова Гъркова – IX клас, СУ „Георги Бенковски“, гр. Пазарджик

– Моника Георгиева Денчева – XII клас, СУ „Христо Ботев“, гр. Тутракан
– Християна Йорданова Йорданова – X клас, СУ „Христо Ботев“, гр. Тутракан

КПД „Родно Лудогорие“ присъжда специални награди за активно участие на:

ОУ „Христо Смирненски“, гр. Дулово, преподавател: Мария Великова

ПГПЧЕ „Христо Ботев“, гр. Кърджали, преподавател: Станка Вълва

ПЗГ „Добруджа“, гр. Силистра, преподавател: Тихомир Великов

Школа „Арт Попово“ при Дом на културата, гр. Попово, преподавател: Айше Реханова

**Д-р Анатолий Кънев
(Председател на КПД „Родно Лудогорие“)**

СТАТУТ

ЗА ОРГАНИЗИРАНЕ И ПРОВЕЖДАНЕ НА НАЦИОНАЛЕН УЧЕНИЧЕСКИ КОНКУРС, ПОСВЕТЕН НА 32-рия ПОХОД „ПО СТЬПКИТЕ НА ЧЕТАТА НА ТАНЬО ВОЙВОДА“

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ:

Националният ученически конкурс за мултимедийни проекти, есета, стихотворения и рисунки е посветен на 32-рия поход „По стъпките на четата на Таньо войвода“. Инициативата през настоящата година е на КПД „Родно Лудогорие“, гр. София, и клуб „Родолюбие“ при ОУ „Св. Климент Охридски“, гр. Попово, с подкрепата на Министерство на образованието и науката (МОН) и РИО на МОН в страната.

Основни цели:

1. Да се създадат условия за формиране на ценностни ориентации и качества, свързани с чувството на национална идентичност и любов към Родината и уважението към другия.
2. Да се създадат условия за развитие на потребности, интереси и нагласи за учене и самоусъвършенстване при изразяване и отстояване на активна жизнена и гражданска позиция.

Конкретни цели:

1. Да се формират и затвърдят умения за аргументирано писмено излагане на лична теза и боравене с историческите факти и извори.
2. Да се формират и затвърдят уменията за самостоятелно набавяне, представяне, аргументиране и анализ на данни.
3. Да се стимулира емоционално-естетическото отношение към значими исторически събития.

Видове ученически разработки:

1. Мултимедийни проекти.
2. Съчинения, аналитични и интерпретативни текстове, есета и стихотворения.
3. Рисунки.

Участници:

Учениците от съответното училище, подготвили собствени писмени текстове, рисунки и мултимедийни презентации по зададените теми.

Условия за участие:

В конкурса за мултимедийни проекти, есета, стихотворения и рисунки могат да участват всички ученици от страната, разпределени в две възрастови групи: I–VIII клас и IX–XIII клас.

Изисквания към представените проекти и творби:

Теми:

I–VIII клас

1. Априлското въстание 1876 г. и значението му за последвалата Руско-турска освободителна война 1877–1878 г.
2. Таньо войвода през призмата на съвременния и модерен свят.
3. Какво знаем за Таньо войвода и пътя на неговата чета през 1876 г.?

IX–XII клас

1. Априлското въстание 1876 г. и значението му за последвалата Руско-турска освободителна война 1877–1878 г.
2. Таньо войвода през призмата на съвременния и модерен свят.

За участниците в раздел „Рисунки“ темата е: „Светът е за всички“.

СПЕЦИФИЧНИ ИЗИСКВАНИЯ:

I. Мултимедийни проекти

Участието с мултимедийни проекти може да бъде индивидуално или в екип.

- При колективното участие в разработването на един проект могат да участват максимум 3-ма ученици.
- Всеки участник, отговарящ на условията, може да участва с повече от един проект.
- Участниците задължително посочват трите си имена, училище, клас, пълния адрес, телефон, e-mail адрес.
- Мултимедийните проекти да бъдат разработвани на лицензиран или свободно разпространяем софтуер, работещ под операционна система Windows.

- Няма ограничения в сложността и в съдържанието, в използвания формат и обем.
- Проектите могат да бъдат представени като обикновено слайдшоу в Power Point или като мултимедия с флаш приложение, вградено видео, макромедия и др.

Критерии за оценяване:

- осмисляне, аргументираност и достоверност на темата
- умение за излагане на фактите
- елементи на изследователска дейност
- оригиналност и творчески подход към темата
- използване на различни източници и коректност в тяхното посочване
- езикова и стилистична култура
- естетическо изпълнение.

II. Съчинения, аналитични и интерпретативни текстове и есе-та

Критерии за оценяване:

- ясно и точно формулирана теза
- удачно подбрани аргументи
- личностна позиция
- оригиналност и творчески подход към темата
- езикова и стилистична култура.

III. Рисунка

Всеки участник може да използва свободно избрана техника: акварел, темперни бои, пастели, графика, флумастер, молив, колаж.

Творбите не трябва да се паспартират и няма да бъдат връщани на авторите. На гърба на всяка рисунка е необходимо да бъдат отбелязани четливо следните данни: – лично и фамилно име на автора, точен адрес, – клас и училище, – телефон за контакт или електронен адрес.

Етапи и оценяване:

I етап: Учениците от съответните степени на образование: първа група – от I до VIII клас, и втора група – от IX до XII клас, със съдействието на учителите по история, български език и литература, изобразително изкуство и информатика, изготвят писмените си текстове, рисунки и мултимедия, след което ги предават на специално определен от директора на училището учител, който ги изпраща най-късно до 25.05.2017 г. на адрес: София 1303, ул. „Осогово“ № 60, КПД „Родно

Лудогорие“ – за д-р А. Кънев, или www.ludogorie.org, rodno.ludogorie.org@gmail.com

II етап: Комисия в състав: акад. Светлин Русев, проф. Десислава Минчева, Христина Маркова, Радостина Николова, д-р Анатолий Кънев, Тихомир Стефанов, Боряна Мекушина, Христина Въртова, Росица Михайлова, разглежда постъпилите разработки, като ги оценява и класира според образователните степени: първа група – от I до VIII клас, и втора група – от IX до XII клас, в срок до 15.06.2017 г.

Награди:

Материални награди на стойност:
първа награда – 70 лв.; втора награда – 40 лв.; трета награда – 20 лв.; поощрителни награди.

Наградите се определят за всяка образователна степен, отделно за текстове, рисунки и мултимедия.

Паричните награди ще бъдат изпратени с пощенски запис на съответните учители.

Уведомяване:

Авторите на номинираните разработки ще бъдат уведомени по телефон, факс или по електронна поща, в зависимост от посочен от тях начин за комуникация.

д-р Анатолий Кънев

(Председател на КПД „Родно Лудогорие“)

КПД „Родно Лудогорие“

София – 1303

ул. „Осогово“ 60

02/929 61 01

www.ludogorie.org

С отварянето на границите през 90-те години на миналия век близо 2 милиона българи са напуснали страната, за да търсят препитание и по-добра реализация за себе си и за своите семейства. На този значим обществен проблем е посветен текстът на Людмила Шкодрова. Какво се случва с имигрантите зад океана? Пред какви предизвикателства се изправят? Каква е цената на избора, който са направили? И какви са мъките на адаптацията...

Редакцияният екип на „Списание Път“ не е далеч от идеята да въведе подобна емигрантска рубрика, в която да помещава материали, по възможност от първо лице, на българите, които вече са направили своя избор, и на другите, изправени пред дилемата – да напуснат страната си или да останат в нея. Стремещът ни е изборът да бъде осъзнат. Бел. ред.

AMERICAN DREAM

Людмила Шкодрова

Американската мечта – мит или реалност? Много е говорено и писано за нея. Но какво в действителност означава тя? Според всеобщото схващане това е наборът от идеи за свобода и равенство; възможността за развитие и успех, независимо от социалния статус. Тези идеи са заложени най-напред в Американската декларация за независимост от 4 юли 1776 г. Авторът на термина „Американска мечта“ Джеймс Тръслоу Адамс пише в книгата си „Епосът на Америка“ (1931 г.), че след като се даде шанс за пълно разгръщане на заложените по рождение у всеки човек способности, животът на всеки американски гражданин би следвало да е по-добър и по-пълноценен и оттам по-щастлив. Хубаво казано, но дали наистина е така? Пак според определението мечтата е просто съкромно желание, което често пъти няма нищо общо с реалността.

Всяка година огромен брой хора от цял свят, последвали своята „Американска мечта“, пристигат в САЩ. Мотивите им са различни, но всички те търсят по-добрия живот, по-успешната реализация и са готови на всичко, за да ги осъществят. Превръщат се в имигранти – легални или нелегални. И тук започва големият проблем, придобил особена болезненост през последните месеци. Проблем, по който всеки има собствено мнение. Едни смятат, че с нарасналия брой на населението се увеличава опасността от изчерпване на вече намалелите естествени ресурси, както и от замърсяване на околната среда; други пък обвиняват имигрантите за повишения ръст на престъпленията, както срещу личността, така и срещу държавата, за нарастването на бедността; трети се оплакват, че плащат завишените такси, с които се поддържат социалните програми; за четвърти преселниците са виновни за безработицата и понижените заплащания. Не е чуждо и схващането, че хората, дошли в Америка, са малограмотни и малокултурни. С една дума, според по-голямата част от населението на САЩ, имиграцията не носи нищо добро за държавата. Дебатите продължават повече от 50 години. Няма ясно формулирана концепция за политиката и регулациите по въпроса. Сегашната имиграционна система е неработеща, защото не е съобразена с пазара и със световната икономика. Днес има фирми,

Всичко това е Ню Йорк

които не успяват да запълнят свободните си позиции, поради това, че не могат да открият кандидати с подходящите знания и умения. Остарялата система дава път на някои, а други спира, без да се интересува от индивидуалните качества и квалификация, както и какъв принос би имал всеки един за развитието на икономиката. В същото време голямо число нелегални черноработници живеят в сянка – мирно и тихо, със своите семейства, понякога и с десетилетия. Броят на имигрантите се определя от Конгреса на САЩ. Последната поправка на закона датира от 1986 г., когато е оповестено търсенето на работници от цял свят. Вълната преселници продължава и през 2000 г. Постепенно броят на нелегалните нараства до 11 милиона. Положението е кризисно. Но депортирането на всички имигранти без документи, както искат някои, не би облекчило създалото се положение, напротив, би го усложнило до голяма степен. От друга страна, и в Конгреса няма единно становище по въпроса. Какво тогава му остана на обикновения американец? Той се чувства объркан и несигурен, изпитва неистов гняв към преселниците, без значение кои са и откъде са. Стига се дотам, че поради липсата на яснота по въпроса отделни щати, дори и градове, гласуват и прилагат свои собствени закони, с които се опитват да разрешат големия национален проблем на регионално ниво. Обстановката се нажежава до краен предел. И вместо някакво разрешение, още повече объркване и ярост. Не помагат и органите на реда, които вместо да се фокусират върху проблемите за националната сигурност или пък да преследват опасните престъпници с висящи дела, са се втурнали да преследват хора, които нуждата е принудила да работят като селскостопански работници, общи работници или домашни прислужници. Ясно е, че е необходима реформа, която да е базирана на личността с нейните знания и умения и как тя би допринесла за развитието на икономиката, културата и държавата. Тогава всеки потенциален имигрант би разбрал в коя точно категория се класира. Това би довело до намаляване на бюрокрацията и до ускоряване на процедурите, както и до понижаване на цените за юридическо обслужване. Подобна реформа би превърнала и нелегалното пресичане на границата в доста непривлекателна възможност. Американските работодатели биха били обезкуражени да наемат нелегални при положение, че имат на разположение американски граждани. Да не говорим, че на базата на такава реформа биха се освободили значителни ресурси, които биха могли да бъдат пренасочени към други сектори, като например държавната сигурност.

Безусловно историята на Америка – от пилигримите на Мейфлауър и чак до наши дни – би била доста по-различна без имигрантите. Основата на тази огромна страна всъщност е положена от имигранти. Нещо повече, американското развитие и благоденствие не биха били възможни без генерациите, дошли от всички кътчета на света. Днес никой не може да си представи ежедневието си живот без Apple, Google, Yahoo!, eBay, Amazon, Intel, Linked In, YouTube, WhatsApp!, Instagram, Tinder, Dropbox, PayPal, които са създадени от имигранти. 500 компании са превърнали своята Американска мечта в работни места за много американци. Според National Venture Capital Association 25 % от големите компании са създадени и наложени на пазара от натурализирани американци, тоест – от имигранти. Това е станало възможно, благодарение на личностните характеристики и високото образование на тези хора. Интересен е фактът, че според National Census Bureau в сравнение със средно статистическите американци процентът на преселниците с висше и по-високо образование е значително по-висок (33 % към 16 %). Какво говорят цифрите? Огромната част от имигрантите са не само високообразовани, но и поставени в новите условия на живот, са придобили и нови умения, които им помагат не само да оцелеят, но и да се развиват далече от родината, да осъществяват своята Американска мечта.

Да си имигрант има и чисто човешко измерение. Всеки един от нас притежава и собствени чувства и мисли. Преживява нещата по свой начин. Но несъмнено всички сме просто хора, без значение цвят на кожата, пол, възраст, националност. За съжаление, в страната на неограничените възможности, в XXI век, тези неща все още имат значение, поради неграмотност или поради някаква друга причина. Имигрантът си остава винаги аутсайдер, без значение колко високо се намира в социалната структура. Никой не се интересува какво и как преживяваш, как се справяш с трудностите. Да си имигрант в САЩ не е никак лесно. Тук всичко е пари. За всяко нещо се плаща висока цена. Понякога са необходими повече от една работа, повече работни часове, за да могат да се покрият разходите. Освен това си принуден всекидневно да обясняваш на какъв език говориш, да виждаш учудените физиономии като чуват името България и че страната е дори част от Европейския съюз, че е една от най-старите държави в света. Но... да си имигрант е избор. С времето свикваш, адаптираш се към условията, придобиваш нови умения и се стараеш да покажеш, да дадеш най-доброто от себе си, защото по този начин защитаваш не само собственото си достойнство, но и на

държавата, от която си дошъл. Запазвайки националната си идентичност, се стараяш да превърнеш мечтата в реалност.

Светът, в който живеем, е динамичен, с различни социално-политически и икономически системи, с множество религии и вярвания. И докато различията съществуват, ще съществува и имиграцията. А мисията на САЩ е да бъде надеждата на хората по света. Историкът Ричард Хофштадтер казва: „Нашата съдба като нация е не да имаме идеологии, а да бъдем идеология“.

Единственият път за напредък и процъфтяване на САЩ е подобряване живота на средния американец – имигрант или местен, и завръщането към изконните принципи за свобода и равенство, както и съобразяването със световната пазарна икономика, даваща възможност за изява и развитие на свободомислите и новаторите.

СВЕЩОЛИВНИЦАТА. КУЛТУРЕН КОМПЛЕКС

Огънят... Огънят, вплътен в материя и форми... Огънят, понесен от свещта, която гори, но не догаря, вплитайки светлина и духовност... Ще го видиш тук, в Свещоливницата, ще го усетиш и преживееш в художествената експозиция, чрез разказа за една огнена, прастара традиция, ще се потопиш в древни култури и сам, със своите ръце, можеш да изработиш своята свещ, носител на Огъня, който таиш в сърцето си...

Свещоливницата в Свещари носи, пренася и предава традицията и знанието за миналото. Пред теб са формите от пластове на различните култури, натрупани през вековете, съчетани с върхови образци на съвременното българско изкуство... това е творящият огън, който неспирно твори и до който можеш да се докоснеш чрез неговите носители свещи, картини, скулптури, хилядолетните скали и сакрални места в културноисторическия резерват „Сборяново“.

РАЗКАЗ ЗА ОГНЕНИТЕ ВРЕМЕНА

Свещ гори в нощта... Нейният пламък осветява мрака, а мракът не може да му надделее, да обхване, да покори светлината... Понесла в своето тяло Светлината и Топлината на Изначалния Огън, свещта гори, а пламъкът ѝ се разгаря и разказва...

Говори за огнената традиция, за огнените векове... Мълви за древните времена, когато пламъците на огъня са топлели и осветявали в пещерите живота на първите хора... Разказва за земите на древен Китай, където преди хилядолетия хората са се научили да ги пазят, съхраняват и пренасят в свещи от втвърдена мазнина. Така през вековете съхраненият огън през Индия и Великата степ преминал в Егея в тръстикови свещи, пълни с горяща материя, после влязъл в храмовете на дорийци, ахейци, траки и станал част от мистичното обожествяване на Светлината и нейните носители, като свързал нашия свят с отвъдния...

Дори и днес тази традиция е жива. В културен комплекс „Свещоливница“ тя говори, разказва за древността, за духа, слял се в огнена прегръдка с материята на восъка, с произведенията на изкуството, за да озарява човешкия живот със светлина и топлина, да създава близост, уют, общност на човешките сърца, в които Огънят продължава да гори и не угасва...

И ЗАЩО ИЗКУСТВО?

Скулптурният парк в сърцето на Лудогорието, сред пластовете хилядолетна култура, устояли на време, нашествия, религиозни и човешки битки за надмощие... Място за разговор с времето, разговор

със себе си, встрани от обичайното ежедневиe... Творчеството на духа само по себе си е свещенодействие... именно това представлява и нашата експозиция, създадена в уникален по рода си пленер с участието на едни от големите майстори в българското изкуство.

Имената на Десислава Минчева, Станислав Памукчиев, Петър Чуклев, Крум Дамянов, Емил По-

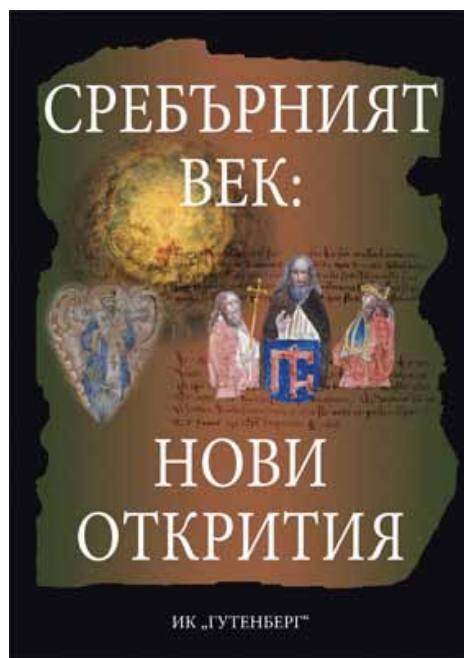
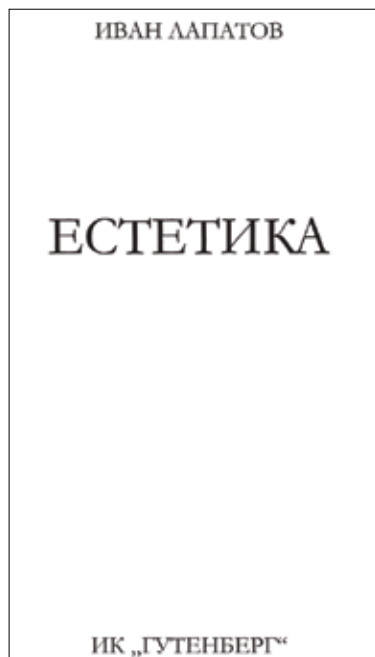
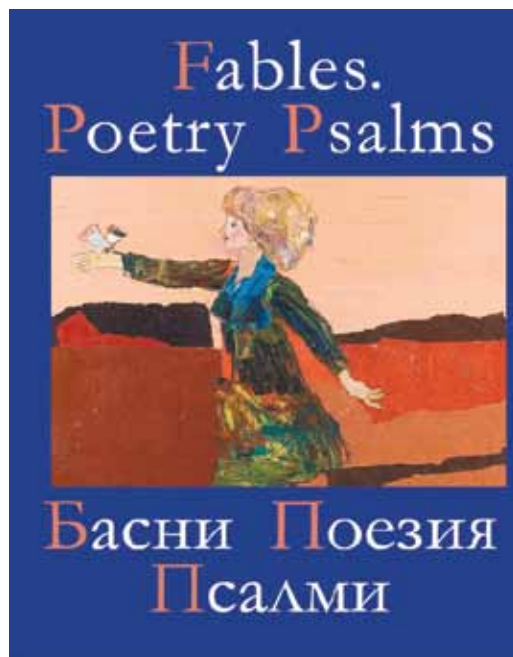

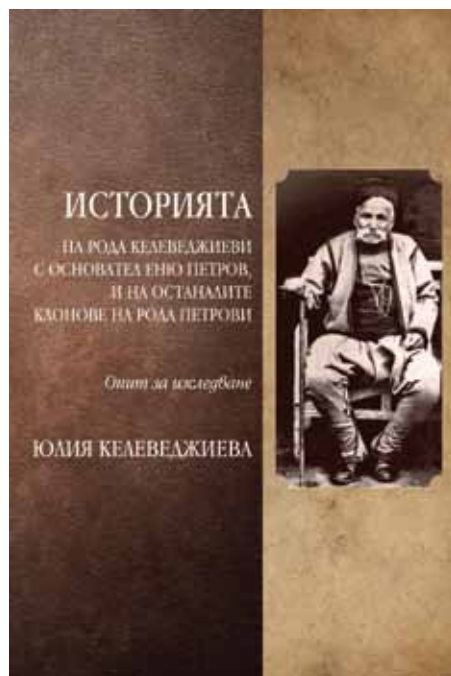
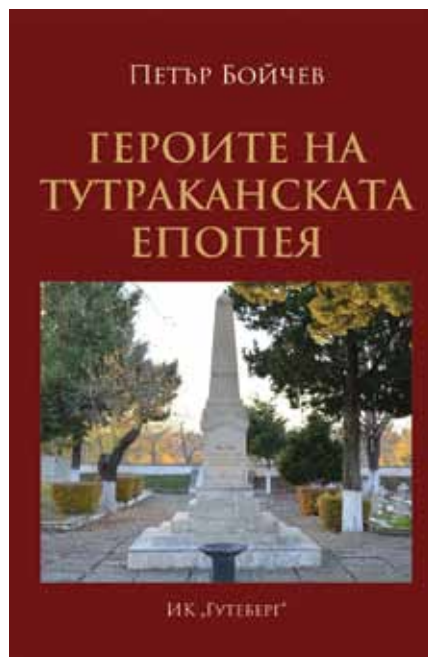
пов, Иван Славов, Иван Русев и още и още... означават много за която и да е художествена експозиция, а тук можеш да преживееш магията на техния талант в една галерия под открито небе, сетивно и без бариери.

МУЛТИКУЛТУРНИЯТ ЧОВЕК

СБОРНИК В ЧЕСТ НА
ПРОФ. Д.И.Н. КАМЕН ГАРЕНОВ
(ОТЕЦ ПЕТЪР ГАРЕНА)
ТОМ 1

ИЗДАТЕЛСТВО

МУЛТИКУЛТУРНИЯТ ЧОВЕК

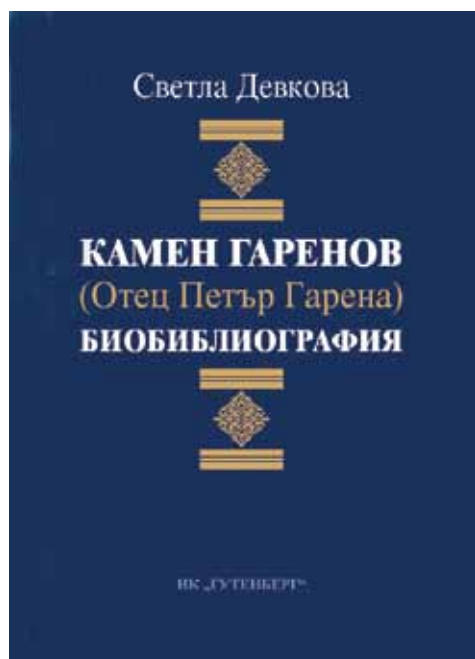
СБОРНИК В ЧЕСТ НА
ПРОФ. Д.И.Н. КАМЕН ГАРЕНОВ
(ОТЕЦ ПЕТЪР ГАРЕНА)
ТОМ 2

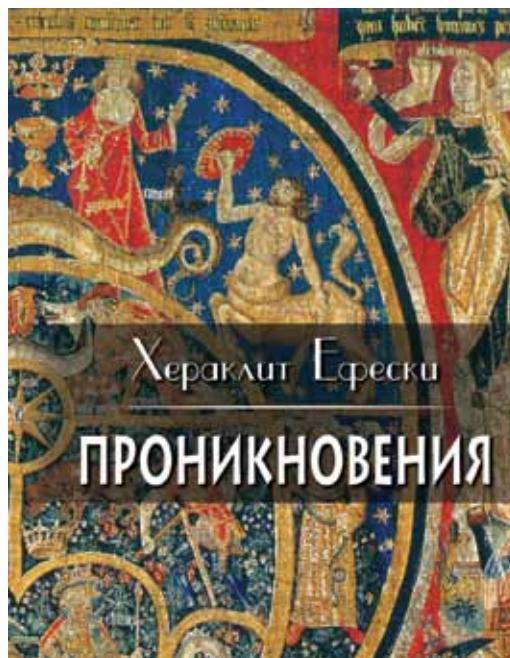
ИЗДАТЕЛСТВО

Harun Bekir / Харун Бекир

Rahip Garena: „Güzele Bakmak Sevaptır“
Отец Гарена: „Да гледаш красотата е хаир“

ДОБРОСЪСЕДСТВО, ДОВЕРИЕ, ИСТИНА
КПД РОДНО ЛУДОГОРИЕ

ПОД ПАТРОНАЖА НА
ПРЕЗИДЕНТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
РУМЕН РАДЕВ

С ПОДКРЕПАТА НА МУЗЕИТЕ И ОБЩИНИТЕ НА
СИЛИСТРА, ТУТРАКАН, ИСПЕРИХ, РАЗГРАД И ПОПОВО
И МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА

**32^и ПОХОД
ПО ПЪТЯ НА
ЧЕТАТА НА
ТАНЬО ВОЙВОДА
30 МАЙ - 2 ЮНИ 2017**

ОТ ДУНАВА ПРИ С. ПОЖАРЕВО - ОБЩИНА ТУТРАКАН
ДО КЕРЧАН БАИР ПРИ С. АПРИЛОВО - ОБЩИНА ПОПОВО

ПРИ
ЩЕ БЪДЕ НА

ПОХОДНАТА КОЛОНА
В ЧАСА

С УЧАСТИЕТО НА ТУРИСТИ, УЧЕНИЦИ, МЛАДЕЖИ И ПОТОМЦИ НА ВОЙВОДАТА И ЧЕТНИЦИТЕ
КАНИМ ВИ ДА СЕ ВКЛЮЧИТЕ В ПОХОДА И ПОСРЕЩАНЕТО НА ПОХОДНИЦИТЕ.

Кирил Матеев
Фигура, дърво
Ясна поляна, 2008